

ÅRSAKER TIL JUSTISMORD



Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 675
Leveringsfrist: 25.04.10

Til sammen 17.707 ord
21.04.2010

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Tema og begrepsavklaring.	1
1.2	Utgangspunkt – The Innocence Project (TIP).	1
1.3	Problemstilling.	2
<u>2</u>	<u>ØYENVITNERS FEILIDENTIFISERING AV GJERNINGSPERSON</u>	<u>3</u>
2.1	Innledning.	3
2.2	Hukommelsens pålitelighet og påvirkelighet.	4
2.3	Variabler som kan ha innvirkning på nøyaktigheten av en vitneidentifikasjon.	5
2.4	Estimatvariabler.	5
2.5	Systemvariabler.	7
2.5.1	Konfrontasjon.	7
2.5.2	Hvilken konfrontasjonsmetode bør foretrekkes?	10
2.6	Anbefalte prosedyrer.	10
2.6.1	Konfrontasjonsgruppens sammensetning.	11
2.6.2	Relativ vs. absolutt bedømmelse.	12
2.6.3	Sekvensiell vs. simultan fremvisning.	12
2.6.4	Administrators rolle.	15
2.6.5	Registrering.	17
2.7	Konklusjon.	18
<u>3</u>	<u>FEILSLUTNINGER FRA SAKKYNDIGE</u>	<u>19</u>
3.1	Innledning.	19

3.2	Hovedgrunner til feiltolkninger.	19
3.2.1	Manglende vitenskapelig kompetanse.	20
3.2.2	Slutninger fra likhet til årsakssammenheng – manglende sannsynlighetsberegning.	22
3.2.3	Overdreven tro på egne metoder – manglende vitenskapelig tilnærming.	23
3.2.4	Menneskelig tilbøyelighet til å la seg påvirke ("bias") hos de sakkyndige.	25
3.3	Ekstern kontroll – Den rettsmedisinske kommisjon (DRK).	27
3.4	Forslag til forbedringer.	29
3.4.1	Mandat.	30
3.4.2	Egenerklæring fra den sakkyndige.	31
3.4.3	Innsendelsesplikt – DRK.	31
3.4.4	Opplæring.	32
3.4.5	Intern kvalitetssikring – sertifisering og akkreditering.	33
3.5	Konklusjon.	38
4	<u>FALSKE TILSTÅELSER</u>	39
4.1	Innledning.	39
4.2	Hvorfor tilstår noen en handling de ikke har begått?	39
4.3	Typer av falske tilståelser.	40
4.3.1	Frivillig falsk tilståelse.	40
4.3.2	Kapitulerende falsk tilståelse.	41
4.3.3	Internaliserende falsk tilståelse.	42
4.4	Spesielt sårbare personer.	42
4.4.1	Gudjonssons "suggestibility scale".	43
4.5	Tilgjengelig forskning.	43
4.6	Amerikansk avhørsteknikk.	44
4.6.1	Saklig analyse.	45
4.6.2	Atferdsanalyse.	45
4.6.3	Forhør.	45

4.7	Britisk avhørsteknikk.	48
4.7.1	P.E.A.C.E.	50
4.7.2	”Tier”.	52
4.8	Norsk avhørsteknikk.	52
4.8.1	Regler.	52
4.8.2	Opplæring.	53
4.8.3	Praksis.	56
4.9	Anbefalinger.	57
4.9.1	Opplæring og trening.	57
4.9.2	Faste retningslinjer.	57
4.9.3	Avhør av vitner vs. mistenkte.	58
4.9.4	Hvem bør foreta avhøret?	59
4.9.5	Hvordan bør avhøret gjennomføres?	59
4.9.6	Lyd- og videoopptak.	60
4.9.7	Hvem skal skrive rapporten?	61
4.10	Utvikling.	61
4.10.1	Varetekt og isolasjon.	61
4.10.2	K.R.E.A.T.I.V.	63
4.10.3	Lyd- og bildeopptak.	65
4.10.4	Utskrift.	67
4.11	Konklusjon.	68
<u>5</u>	<u>AVSLUTNING</u>	<u>69</u>
<u>6</u>	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>70</u>
<u>7</u>	<u>VEDLEGG</u>	<u>79</u>

1 Innledning

1.1 Tema og begrepsavklaring.

Begrepet justismord stammer fra den gang vi fremdeles hadde dødsstraff, og ble brukt om henrettelse av en uskyldig dømt person. Etter at dødsstraff ble avskaffet i Norge, brukes begrepet om enhver domfellelse av en person som senere viser seg å ha vært uskyldig.¹

Feil som fører til justismord kan være av ulik karakter. De oppstår ofte allerede tidlig i etterforskningen, de omfatter forhold som kan og som ikke kan kontrolleres av rettssystemet, og de er ofte knyttet til metodene som benyttes for å produsere bevis. Den største faren ved slike feil er at de forplanter seg videre oppover i straffesakskjeden. Feilene vil bli vanskeligere å oppdage jo høyere oppover i systemet de kommer, og når saken etter hvert når domstolene, kan feilene av forskjellige årsaker ha blitt usynlige. Siden slike feil ofte fører til et resultat som aktørene anser for å være godt (for eksempel flere domfellelser og dermed flere oppklarte saker), er risikoen stor for at metodene disse feilene knytter seg til anses for å være så effektive at de benyttes i kommende saker, og læres videre til nye kollegaer, slik at de til slutt sementeres i systemet.²

1.2 Utgangspunkt – The Innocence Project (TIP).

TIP er en uavhengig, ideell amerikansk organisasjon som hjelper fanger hvis uskyld kan bevises gjennom etterfølgende DNA- testing av biologisk materiale som forelå i saken, men som ikke ble testet da tiltalte ble dømt. TIP ble grunnlagt i 1992 av Barry C. Scheck og Peter J. Neufeld på Benjamin N. Cardozo School of Law at Yashiva University, og

¹ *Store ettbinds leksikon* (1995)

² Rachlew (2009) s. 5-6

frem til i dag er 252 personer frikjent, herav 17 som var dømt til døden.³ De første 130 sakene har blitt analysert, og det er disse analysene jeg bruker som utgangspunkt for oppgaven.

1.3 Problemstilling.

I enhver straffesak må man ha sikre bevis for å kunne avsi en fellende dom. Med bevis menes alle de faktiske forhold som presenteres i retten. Straffeprosessen bygger på at bevisførsel i straffesaker der den tiltalte ikke erkjenner handlingen er usikker, og oftest omstridt.⁴ All bevisvurdering dreier seg derfor om å trekke gyldige slutninger fra noe som har skjedd i fortiden til hva vi vet i dag. Noen ganger begås det feil ved denne vurderingen. Skal man gjøre noe for å forbedre systemet, må man finne de metodene som reduserer muligheten for å dømme feil person. Det er disse metodene jeg vil se nærmere på i oppgaven.

Vi har flere typer bevismidler. I følge analysene fra TIP oppstår noen typer feil oftere enn andre i justismordsaker. Feil knyttet til uttalelser fra øyenvitner⁵ som mener de kan identifisere gjerningsmannen, sakkyndige som hevder at funn kan knyttes til mistenkte og mistenkte som tilstår, er tre av de oftest forekommende feilene.⁶ I denne oppgaven vil jeg redegjøre for hvorvidt disse feilene også forekommer i norske justismordsaker, hvorfor de i tilfelle oppstår, og hvilke tiltak som kan iverksettes for å redusere dem.

³ <http://www.innocenceproject.org/about/Mission-Statement.php>

⁴ Moss (2002) s. 123

⁵ Herunder fornærmede/skadelidte.

⁶ <http://www.innocenceproject.org/Content/96.php>

2 Øyenvitners feilidentifisering av gjerningsperson

2.1 Innledning.

Feilidentifikasjoner fra øyenvitner er i følge analysene fra TIP den vanligste årsaken til justismord, og var eneste eller en medvirkende årsak til uriktig domfellelse i hele 78 % av sakene.⁷ Et norsk eksempel på dette er den såkalte Grefsensaken, hvor en tidligere ustraffet mann ble dømt for voldtekt etter en feilidentifisering fra fornærmede.⁸

Vitnepsykologisk forskning har identifisert flere forhold som kan føre til at øyenvitner gjør feil når de skal identifisere en ukjent person som er observert på et tidligere tidspunkt. Forskningen peker på forhold som kan knyttes til vitnet selv, de fysiske omstendigheter for observasjon, eller til selve konfrontasjonen. Jeg ser ingen grunn til å tro at menneskelig observasjonsevne og hukommelse er betinget av kulturelle forskjeller, og siden forskningen angår metoder som også benyttes her hos oss, anser jeg resultatene for å være gyldige også i Norge.

Forklaringer fra øyenvitner blir i Norge ansett for å være et viktig bevismiddel.

Undersøkelser som er gjort, viser at juryer lettere lar seg overbevise om tiltaltes skyld dersom det har vært vitner til hendelsen, selv i tilfeller hvor vitnets påståtte observasjon kan avvises som faktisk umulig.⁹ Forskningen viser også at tiltroen til vitnet øker i takt med dets egen sikkerhet på vitneutsagnet.¹⁰ Feilidentifiseringer fra øyenvitner er derfor en alvorlig fare for rettssikkerheten.

⁷Scheck (2003) s. 95

⁸ Rachlew og Rachlew (2009) s. 153-159

⁹ Magnussen og Overskeid (1998) s. 388

¹⁰ Rachlew, C. (2007) s. 8

2.2 Hukommelsens pålitelighet og påvirkelighet.

Påliteligheten av en identifikasjon er betinget av hvor mye vitnet har registrert fra hendelsen, hva det husker, og hvilke forhold som påvirker iaktakelse og hukommelse.¹¹ Tidligere ble det antatt at hukommelsen var et sted for lagring av informasjon, hvor opplevelser ble liggende urørte slik at de kunne gjenfortelles med stor grad av nøyaktighet på et senere tidspunkt. I dag vi at det ikke er slik. Hukommelsen er en prosess for innkoding, lagring og dekodning av informasjon, og defineres vanligvis som forholdet mellom situasjon og reproduksjon.¹² Det vi opplever gjennomgår en fortolkning før det lagres i hukommelsen, og gjenfortellingen blir derfor en subjektiv rekonstruksjon av det vi har opplevd. De opprinnelige observasjonene blir bare ett element av det vi senere husker, fordi fortolkningen skjer i lys av kunnskap vi sitter inne med, og ideer og forventninger om hva som kan skje.¹³ Psykologien kaller dette for kognitive skjema, som er en slags hypoteser eller kart over verden basert på tidligere erfaring. Fordi hjernen har begrenset kapasitet til registrering og lagring av informasjon, styrer disse skjemaene hva som skal velges av informasjon, hvordan den skal fortolkes og hvordan den senere huskes.¹⁴

Minnene ligger heller ikke urørte i hukommelsen, men redigeres stadig i lys av nåværende kunnskap og nåværende holdninger og følelser, noe som gjør at også opplysninger ervervet i ettertid vil ha innvirkning på hva vi husker.¹⁵ Lilandsaken kan tjene som eksempel på hvordan slike faktorer kan føre til feilidentifikasjon. Konfrontasjonen ble gjennomført én måned etter at vitnets observasjon var gjort, og etter at vedkommende hadde sett bilder av Liland i avisen.¹⁶ Siden både tidsrommet mellom observasjon og konfrontasjon, og etterfølgende kunnskap om hendelsen, kan virke inn på vitnets hukommelse, må disse tas i betraktning når konfrontasjonens bevisverdi skal vurderes.

¹¹ Magnussen og Overskeid (1998) s. 388

¹² ibid s. 389-390

¹³ Magnussen (2004) s. 41

¹⁴ ibid s. 43

¹⁵ ibid s. 138

¹⁶ NOU 1996:15 s. 40-41

Generelt sett er vi flinke til å huske detaljer fra selve hendelsen, men gjentatte laboratorieforsøk og flere kriminalsaker viser at forvekslinger skjer, og at detaljer som kan føre til en sikker identifikasjon av gjerningspersonen ikke er den informasjonen vi husker best.¹⁷

2.3 Variabler som kan ha innvirkning på nøyaktigheten av en vitneidentifikasjon. Wells introduserte i 1978 et skille mellom to hovedkategorier som kan ha innvirkning på øyenvitners treffsikkerhet når det gjelder identifisering av en gjerningsperson.¹⁸ I litteraturen kalles dette variabler, og jeg benytter derfor også denne terminologien.

Den første kategorien kalles estimatvariabler. Disse kan ikke kontrolleres av rettssystemet, men kan ha hatt innvirkning på vitnets evne til en korrekt identifikasjon. Variablene kan kun manipuleres i forskningsøyemed, og deres rolle i en reell sak kan derfor bare *estimeres* i etterkant av saken.¹⁹

Den andre kategorien har fått navnet systemvariabler fordi de både kan og skal kontrolleres av rettssystemet. Kategorien omfatter alle metoder som benyttes for innhenting og lagring av informasjon.²⁰

2.4 Estimatvariabler.

Estimatvariabler kan være forhold som knyttes direkte til vitnets faktiske mulighet for observasjon, slik som lysforholdene på stedet, vitnets avstand til gjerningspersonen, eller hvor lenge vitnet hadde mulighet til å observere. Men også faktorer som vitnets forventninger til egen rolle, egen tolkning om gjerningspersonens identitet, eller bare deres

¹⁷ Magnussen og Overskeid (1998) s. 392-393

¹⁸ Turtle, Lindsay og Wells (2003) s. 6-7

¹⁹ l.c

²⁰ l.c

vilje til å være til hjelp for etterforskningen kan ha innvirkning på identifikasjonens pålitelighet.²¹

Forhold som knytter seg direkte til gjerningspersonen kan også ha betydning for vitnets observasjon. Flere studier har vist at tilstedeværelse av våpen kan være så oppmerksomhetsfangende at vitner verken husker gjerningspersonens ansikt eller hva som ble sagt,²² men den kanskje mest undersøkte variabelen er likevel at vitner lettere kjenner igjen ansikter som likner seg selv. TIP peker spesielt på at antall feilidentifikasjoner øker dersom gjerningspersonen er av annen etnisk opprinnelse enn vitnet, noe som refereres til som kryssetnisk effekt.²³ Dette fenomenet viser seg både hos voksne og barn, og er lik for alle etniske grupper.

En analyse av 39 studier av kryssetnisk ansiktsidentifikasjon, som involverte nesten 5000 deltakere viste at vitner gjennomsnittelig er 1,4 ganger flinkere til å gjenkjenne ansikter som tilhører deres egen etniske gruppe, enn ansikter fra andre etniske grupper. Undersøkelsen viste også at vitner er 1,6 ganger mer tilbøyelige til å gjøre feil når det gjelder andre etniske grupper enn de er når det gjelder deres egen.²⁴ Det er usikkert hva som er grunnen til dette, men de fleste forklaringer fremhever sosial kontakt.

I en nylig utført, norsk undersøkelse,²⁵ ble 120 uvitende, hvite deltakere utsatt for en planlagt hendelse med en norsk og en pakistansk gjerningsmann. Den pakistanske gjerningsmannen ble valgt på grunnlag av at det er denne innvandrergruppen som er høyest representert i Norge, og omtrent halvparten er født og oppvokst her.²⁶ Det må derfor kunne

²¹ Turtle, Lindsay og Wells (2003) s. 7

²² Magnussen (2004) s. 42

²³ <http://www.innocenceproject.org/understand/Eyewitness-Misidentification.php>

²⁴ Magnussen (2004) s. 88

²⁵ Rachlew, C. (2007) s. 35-65

²⁶ *ibid* s. 59

antas at det er denne innvandrerguppen som er minst fremmedartet for nordmenn.²⁷

Resultatene av undersøkelsen viste ingen signifikant kryssetnisk effekt, og støtter derfor hypotesen om betydningen av sosial kontakt.²⁸

2.5 Systemvariabler.

Dersom et vitne mener å kunne identifisere gjerningsmannen, vil det bli bedt om å delta i en konfrontasjon med det formål å identifisere den skyldige, eventuelt fri en uskyldig fra mistanke. Hvilken metode som velges, og hvordan den gjennomføres er systemvariabler som kan ha vesentlig innvirkning på påliteligheten av vitneidentifikasjonen.²⁹

Konfrontasjonene har tradisjonelt blitt utført ved bruk av personoppstilling eller fotografier,³⁰ men i den senere tid har også videoklipp blitt benyttet.³¹

2.5.1 Konfrontasjon.³²

Vitnet som skal gis valgmuligheter ved konfrontasjonen, og ikke påvirkes i noen bestemt retning. Dette gjelder uansett hvilken metode som benyttes. I forkant av konfrontasjonen, skal vitnet gi en så nøyaktig og utfyllende beskrivelse av gjerningspersonen som mulig, og fremgangsmåten skal så vidt mulig eliminere mistanke om påvirkning og risiko for gal identifikasjon.³³ I Norge benyttes tre ulike konfrontasjonsmetoder.

Personkonfrontasjon: mistenkte plasseres sammen med 5-8 figuranter³⁴ som likner i alder og utseende. Mistenkte får velge hvor i paraden han vil plasseres og deltakerne blir tildelt

²⁷ Rachlew, C. (2007) s. 60

²⁸ *ibid* s. 59

²⁹ <http://www.innocenceproject.org/understand/Eyewitness-Misidentification.php>

³⁰ Riksadvokaten (4/1933)

³¹ Rachlew og Rachlew (2009) s. 169

³² Strpl. § 133 (1) jf. påtaleinstruksen § 8-11(4) jf. Riksadvokaten (4/1933)

³³ Påtaleinstruksen § 8-11 (4)

³⁴ Personer som politiet vet ikke er den skyldige.

nummerskilt etter hvor de er plassert. Etter vitnets ønske får deltakerne beskjed om å bevege seg eller snakke, og for å unngå at vitnet blir sett eller påvirket av de fremstilte, gjennomføres paraden i et rom med enveisspeil. Vitnet står på den andre siden av speilet, og blir bedt om å gi beskjed dersom det kjenner igjen noen av personene. Ved positiv identifikasjon, skal vitnet spørres om hva det spesielt gjenkjente vedkommende på. Vitnene skal ikke gis mulighet til å konferere med andre før de avhøres etter fremstillingen.³⁵

I Norge anses personkonfrontasjon for å være den sikreste metoden dersom mistanken er rettet mot en bestemt person. Den skal derfor være førstevalg dersom det er mulig.³⁶ Metoden foretrekkes fordi den anses for å være mest virkelighetsnær og reduserer risikoen for feilidentifikasjoner. Den vil dermed stå sterkere som bevis i en eventuell rettsak.³⁷

Fotokonfrontasjon: skal så langt det er mulig følge reglene for personkonfrontasjon. I tilfeller hvor vitnet kan gi en god beskrivelse, men politiet ikke mistenker noen bestemt, skal politiets fotoarkiv benyttes. Vitnet bør selv søke gjennom fotografiene eller betjene fremviserapparatet.

Dersom politiet mistenker en bestemt person, skal portrettbilder av den mistenkte og 10 figuranter i samme aldersgruppe som er mest mulig like av utseende sett forfra og i profil, vises samtidig for vitnet, som deretter anmodes om å uttale seg om en eventuell gjenkjennelse.³⁸

Fotokonfrontasjon skal i utgangspunktet bare benyttes dersom det er fare for at bilder av den mistenkte vises i mediene før en personkonfrontasjon kan gjennomføres, dersom en personkonfrontasjon ikke *lar* seg gjennomføre, eller dersom ingen bestemt person er

³⁵ Riksadvokaten (4/1933)

³⁶ *ibid*

³⁷ Rachlew og Rachlew (2009) s. 169

³⁸ Riksadvokaten (4/1933)

mistenkt.³⁹ Det har imidlertid vist seg at politiet oftest benytter denne fremgangsmåten i praksis.⁴⁰ Årsaken til dette kan være at gjennomføring av en personkonfrontasjon er mer ressurs- og kostnadskrevende. Det tar tid å finne personer som likner nok på den mistenkte til at konfrontasjonen blir rettferdig, og som i tillegg har mulighet til å møte opp på et bestemt sted og tidspunkt. I flere tilfeller kan det også være vanskelig for vitnet å møte på det stedet konfrontasjonen skal gjennomføres.⁴¹

Fotokonfrontasjoner har klare fordeler ved at den er enkel å sette sammen og lett å frakte. Alle som blir arrestert, blir tatt bilde av, og siden politiet på denne måten har et stort lager å velge fra, blir det lettere å finne personer som likner på den mistenkte. Fotokonfrontasjonen er også i høyere grad kontrollerbar enn personoppstilling, hvor man ikke kan forutse mistenkte eller figurantenes atferd. Mistenkte vet at han kan ha noe å tape på å stille opp i paraden, og kan komme til å fremstå som mer urolig og usikker enn de øvrige figurantene. Et usikkert vitne som oppfatter denne forskjellen i atferd, kan risikere å utpeke mistenkte på grunnlag av at han ”ser mer skyldig ut” enn de andre.⁴² Ulempen med fotografier er imidlertid at de ikke nødvendigvis alltid likner på den levende personen, og dermed gir mer tvetydig informasjon enn både videoopptak og personparade.⁴³

Videokonfrontasjon: kombinerer fordelene med person- og fotokonfrontasjon, og er en relativt ny konfrontasjonsmetode. Vitnet får se videoklipp av mistenkte og figurantene i bevegelse, noe som gjør den mer virkelighetsnær enn fotografier. Konfrontasjonsgruppen settes sammen ved at videoklipp, basert på en beskrivelse av mistenkte, hentes ut fra en database. Klippene vises sekvensielt (ett og ett), og skal være så like som mulig.⁴⁴

³⁹ Riksadvokaten (4/1933)

⁴⁰ Rachlew og Rachlew (2009) s. 170

⁴¹ Magnussen (2004) s. 153

⁴² *ibid* s. 28-29

⁴³ *ibid* s. 153

⁴⁴ Rachlew, C. (2007) s. 29

2.5.2 Hvilken konfrontasjonsmetode bør foretrekkes?

Det er en generell oppfatning at personkonfrontasjon er overlegen fotokonfrontasjon, men det har vist seg at forskjellene i korrekte og feilaktige identifikasjoner ikke er store.⁴⁵ I den tidligere nevnte norske undersøkelsen,⁴⁶ ble de tre konfrontasjonsmetodene vurdert opp mot hverandre, og det viste seg at valg av metode hadde innvirkning på vitnenes treffsikkerhet på to punkter. For det første gjorde den kryssetniske effekten seg gjeldende når det ble gjennomført en fotokonfrontasjon, mens det ikke var særlig forskjell i resultatene når det gjaldt bruk av video- eller personkonfrontasjon. For det andre, viste det seg at fotokonfrontasjon i større grad ble påvirket av tiden som gikk⁴⁷ mellom hendelsen og konfrontasjonen.⁴⁸

Ut fra disse resultatene, mener jeg at videokonfrontasjon må være et meget godt alternativ til personkonfrontasjon, mens fotokonfrontasjon kun bør benyttes i tilfeller hvor gjerningspersonen er av samme opprinnelse som vitnene, og det ikke har gått lang tid mellom observasjonen og konfrontasjonen.

2.6 Anbefalte prosedyrer.

På grunn av den store bevisverdien en øyenvitneidentifikasjon kan bli tillagt i en eventuell rettssak, er det viktig at konfrontasjonen gjennomføres med stor nøyaktighet og grundighet,⁴⁹ og at det benyttes en fremgangsmåte som eliminerer mistanke påvirkning og risiko for feilidentifikasjon.⁵⁰ Analysene fra TIP og annen omfattende forskning, viser at måten konfrontasjonsgruppen er sammensatt på, hvordan den presenteres for vitnet, og

⁴⁵ Turtle, Lindsay og Wells (2003) s. 8

⁴⁶ Rachlew, C. (2007) s. 35-65

⁴⁷ 30 av deltakerne ble intervjuet umiddelbart etter hendelsen, mens de resterende 90 ble intervjuet etter to måneder.

⁴⁸ Rachlew, Rachlew og Magnussen (2009) abstract

⁴⁹ Riksadvokaten (4/1933)

⁵⁰ Påtaleinstruksens § 8-11 (4)

hvordan den administreres, er av stor betydning for korrekte identifikasjoner, og at flere enkle forandringer i prosedyrene kan bidra til at antallet feilidentifikasjoner reduseres.⁵¹

Omfattende forskning på systemvariablenes betydning for korrekte identifikasjoner, lar seg vanskelig utføre på grunnlag av reelle straffesaker hvor mistenkte i realiteten kan være uskyldig. De fleste forskningsresultatene har derfor fremkommet gjennom laboratorieundersøkelser som forutsetter at man vet hvem den ”skyldige” er, og dermed om vitnets identifikasjon er korrekt.

2.6.1 Konfrontasjonsgruppens sammensetning.

Risikoen for at mistenkte plukkes ut ved en ren tilfeldighet øker dersom han skiller seg ut fra de øvrige i gruppen eller hvis det er få figuranter.⁵² Risikoen for feilidentifisering øker også dersom det er flere mistenkte i samme gruppe.⁵³

Selv små ulikheter mellom figurantene og mistenkte kan føre til feilidentifikasjon, og utvelgelsen av figuranter blir derfor viktig. I Norge velges de på bakgrunn av deres likhet med mistenkte,⁵⁴ men flere forskere argumenterer med at utvelgelsen bør skje på bakgrunn av vitnets beskrivelse av den de har observert. På denne måten baseres utvelgelsen på likheter med vitnets påståtte observasjon av den faktiske gjerningsmannen, og ikke på likheter med mistenkte, som kan være uskyldig.⁵⁵ Hvilken metode som velges må etter min mening være av underordnet betydning, da det vesentlige er at mistenkte ikke skiller seg ut fra de andre deltakerne i gruppen. Deltakerne må i midlertid ikke være *for* like, da dette lett kan føre til personforveksling.⁵⁶

⁵¹ <http://www.innocenceproject.org/fix/Eyewitness-Identification.php?phpMyAdmin=52c4ab7ea46t7da4197>

⁵² Rachlew, C. (2007) s. 18

⁵³ Turtle, Lindsay og Wells (2003) s. 9

⁵⁴ Riksadvokaten (4/1933)

⁵⁵ Rachlew, C (2007) s. 19

⁵⁶ Rachlew og Rachlew (2009) s. 175

2.6.2 Relativ vs. absolutt bedømmelse.

Mennesket har en tendens til å foreta relative bedømmelser. Ved en konfrontasjon betyr dette at vitnet sammenlikner deltakerne i gruppen og bruker elimineringsmetoden for å plukke ut den av deltakerne som likner mest på vitnets egen hukommelse for gjerningsmannen. Motsatt av dette er det som kalles en absolutt bedømmelse, hvor vitnet sammenlikner personene i gruppen direkte mot sin egen hukommelse.⁵⁷ Dersom den mistenkte er uskyldig, kan bruk av relativ bedømmelse øke sjansen for justismord, fordi det alltid vil være ett medlem av konfrontasjonsgruppen som likner mer på den vitnet har observert enn de andre.⁵⁸ I slike tilfeller vil elimineringsmetoden alltid føre til en feilidentifisering dersom vitnet peker ut noen (fordi den skyldige ikke er representert i gruppen), og forskningen støtter opp om at vitner som bruker denne metoden gjør oftere feil enn dem som rapporterer å ha opplevd en automatisk gjenkjennelse av ansiktet til den de plukket ut.⁵⁹

2.6.3 Sekvensiell vs. simultan fremvisning.

Tradisjonelt vises mistenkte og figurantene frem for vitnet simultant (samtidig).⁶⁰ TIP anbefaler imidlertid sekvensiell (én og en) fremvisning av medlemmene av konfrontasjonsgruppen. Anbefalingen baseres på både vitenskapelig forskning og erfaring fra jurisdiksjoner som har gått over til dette.⁶¹

Sekvensiell fremvisning gjennomføres ved at hvert konfrontasjonsmedlem vises individuelt for vitnet i tilfeldig rekkefølge. Dette stimulerer bruk av absolutt, og reduserer muligheten for bruk av relativ bedømmelse. For å forhindre at vitnet føler seg presset til å foreta en positiv identifikasjon når konfrontasjonen nærmer seg slutten, bør det ikke opplyses om

⁵⁷ Rachlew, C. (2007) s. 20

⁵⁸ Hvis en av figurantene plukkes ut, vil det selvsagt være uten betydning.

⁵⁹ Rachlew, C. (2007) s. 19-20

⁶⁰ Riksadvokaten (4/1933)

⁶¹ <http://www.innocenceproject.org/Content/1151.php?phpMyAdmin=52c4ab7ea46t7da4197>

hvor mange medlemmer konfrontasjonsgruppen har. I forkant av konfrontasjonen skal vitnet informeres om at gjerningspersonen ikke nødvendigvis er representert i gruppen, fordi politiets mistenkte kan være uskyldig. Det skal også opplyses om at vitnet kan bruke så lang tid som vil på hvert medlem av gruppen, men at det skal uttale seg om en eventuell gjenkjennelse umiddelbart etter at hver person fremvises, og før neste person blir vist. Dersom vitnet foretar en positiv identifikasjon, er denne endelig. Vitnet vil altså ikke få anledning til å gå tilbake og se de allerede fremviste personer en gang til. Det optimale er at konfrontasjonen avsluttes dersom vitnet gir en positiv identifikasjon, men dette har blitt kritisert fordi det gir forsvaret mulighet til å hevde at vitnet ble påvirket ved at det ikke fikk se alle medlemmene av konfrontasjonsgruppen. Forskningen har imidlertid vist at det er liten sjanse for at et vitne som har foretatt en positiv identifikasjon ombestemmer seg, og det er derfor ikke noe i veien for at politiet kan velge å fremstille de resterende deltakerne for vitnet.⁶²

Sekvensiell fremvisning av konfrontasjonsgruppen ble først introdusert av Lindsay og Wells i 1985, og deres undersøkelser viste at risikoen for feilidentifisering i stor grad reduseres ved en slik presentasjonsmåte sammenliknet med tradisjonell simultan fremvisning, og at antallet korrekte identifikasjoner ikke ble vesentlig berørt.⁶³ Siden sekvensiell fremvisning begrenser bruk av relativ bedømmelse, må man likevel kunne forvente en viss reduksjon i antallet korrekte identifikasjoner, fordi noen av disse er et resultat fra vitner som ved en simultan fremvisning ville gjettest og ”truffet blink”. En viss reduksjon i det totale antallet responser vil også måtte forventes, fordi usikre vitner kan velge ikke å svare.⁶⁴

En senere analyse av 22 undersøkelser av simultan vs. sekvensiell fremvisning viste også at den sekvensielle metoden genererte færre feiltreff enn den simultane. Metoden førte imidlertid også til et lavere antall responser totalt og et lavere antall korrekte

⁶² Turtle, Lindsay og Wells (2003) s. 13

⁶³ l.c

⁶⁴ Turtle, Lindsay og Wells (2003) s. 15

identifikasjoner.⁶⁵ Etter min mening må dette likevel være av underordnet betydning, da poenget ikke er å benytte den metoden som gir flest korrekte identifikasjoner, men den som gir best beskyttelse mot feilidentifikasjon. Dette påpekes også av Wells:⁶⁶

” Consider, for instance, a method in which witnesses who claim that they do not recognize anyone are told to guess instead. This guessing method would yield more hits than would a method that discouraged guessing, but surely policy makers would not want such a method used.”

Selv om sekvensiell fremvisning har vist seg å være en effektiv metode for å forhindre feilidentifikasjoner, har nyere undersøkelser vist at det fremdeles er behov for forskning på området. I fire spesifikke situasjoner er det usikkert om metoden har noen fordeler i forhold til den simultane, og den bør derfor ikke benyttes før flere data foreligger. Sekvensiell presentasjon kan virke forvirrende på barn under 10 år, slik at barnet plukker ut flere av medlemmene av konfrontasjonsgruppen, og det er i disse tilfellene ukjent om metoden begrenser feilidentifikasjoner. Hvilken effekt en sekvensiell fremvisning vil ha i saker hvor det er flere mulige gjerningspersoner, og alle de mistenkte vises frem i samme konfrontasjonsgruppe er heller ikke kjent, men det påpekes at alle konfrontasjonsmetodene har en tilbøyelighet til å produsere et høyt antall feilidentifikasjoner i slike tilfeller.⁶⁷

Sekvensiell presentasjon virker heller ikke å ha noen positiv effekt i tilfeller hvor gjerningspersonen har endret utseende i tidsrommet mellom observasjonen og konfrontasjonen.⁶⁸ En undersøkelse som ble gjennomført i 2003, viste at sekvensiell fremvisning både førte til et lavere antall responser totalt, og et lavere antall korrekte identifikasjoner enn tilfellet var ved simultan presentasjon i slike situasjoner.⁶⁹ Heller ikke

⁶⁵ Turtle, Lindsay og Wells (2003) s. 15

⁶⁶ <http://www.psychology.iastate.edu/~glwells/SequentialNotesonlosssofhits.htm>

⁶⁷ Turtle, Lindsay og Wells (2003) s. 14-15

⁶⁸ ibid s. 14

⁶⁹ Memon og Gabbert (2003)

kryssetniske identifikasjoner virker å ha noen fordeler av den sekvensielle presentasjonsformen.⁷⁰

2.6.4 Administrators rolle.

Den som administrerer vitnekonfrontasjonen spiller en viktig rolle når det gjelder å unngå feilidentifikasjoner. Hvilke opplysninger som blir gitt før, under og etter konfrontasjonen kan ha stor innvirkning på vitnets evne til å foreta en korrekt identifikasjon av gjerningspersonen.

Mennesker er veldig påvirkelige av andre, spesielt av autoriteter,⁷¹ noe som kom tydelig frem fra Milgrams lydighetstest⁷² fra 1961. For å unngå slik påvirkning, er det viktig at administrator ikke informerer vitnet om at han tror den skyldige er representert i gruppen. Det har nemlig vist seg at vitner blir mer tilbøyelige til å feilidentifisere en av deltakerne dersom denne opplysningen blir gitt i forkant av konfrontasjonen.⁷³

Mange vitner er av den oppfatning at politiet ikke ville ha gjennomført en konfrontasjon dersom de ikke var sikre på at de hadde tatt den riktige gjerningspersonen. En slik oppfatning kan føre til økt bruk av relativ bedømmelse.⁷⁴ Administrator må derfor i forkant av konfrontasjonen forklare vitnet at formålet ikke bare er å identifisere gjerningspersonen, men også å fri en eventuelt uskyldig person fra mistanke.⁷⁵ Informasjon om at mistenkte kan være uskyldig, og at det derfor ikke er sikkert at gjerningspersonen er representert i gruppen, har i følge forskningen vist at sjansen for feilidentifisering reduseres med over 40 %, samtidig som antallet korrekte identifikasjoner ikke blir vesentlig berørt.⁷⁶

⁷⁰ Turtle, Lindsay og Wells (2003) s. 14-15

⁷¹ Rachlew og Rachlew (2009) s. 180

⁷² <http://www.youtube.com/watch?v=DiftMlkcp18&feature=related>

⁷³ Rachlew og Rachlew (2009) s. 181

⁷⁴ Turtle, Lindsay og Wells (2003) s. 11

⁷⁵ l.c

⁷⁶ Rachlew og Rachlew (2009) s. 181

Informasjon som mottas underveis eller i etterkant av konfrontasjonen kan også påvirke vitnene. Det har for eksempel vist seg at administrators faktiske kunnskap om hvem som er den mistenkte kan føre til at han bevisst eller ubevisst gir vitnet hint i retning av den mistenkte i form av verbale ytringer eller kroppsspråk.⁷⁷ Selv om administrator forsøker å opptre så nøytralt som mulig, er det vanskelig å skjule sine forventninger om utfall. Konfrontasjonen bør derfor gjennomføres av en "blind" administrator, altså en som ikke vet hvem av deltakerne i konfrontasjonsgruppen som er den mistenkte. På denne måten vil en eventuell påvirkning av vitnet kunne unngås.⁷⁸

Positiv tilbakemelding i etterkant av identifikasjonen, som bekreftende nikk, bifallende bemerkninger eller antydninger om at vitnet har utpekt politiets mistenkte, kan få et i utgangspunktet usikkert vitne til å bli mer sikker i sin sak, og kan i tillegg føre til at vitnets subjektive sikkerhet på andre detaljer, som påkledning, avstand og tidsangivelser, forsterker seg, eller at vitnet i retten overdriver hvor lett de syntes det var å foreta identifikasjonen.⁷⁹ Siden juryer ofte fester større tiltro til forklaringer fra vitner som fremstår som absolutt sikre i sin sak, kan slike forsterkninger være av avgjørende betydning for sakens utfall.⁸⁰ Vitnet bør derfor, med egne ord, gi uttrykk for sin grad av sikkerhet umiddelbart etter konfrontasjonen.⁸¹

Sist, men ikke minst, er det viktig at administrator ikke presser vitnet til å svare ja eller nei på spørsmålet om de gjenkjenner gjerningspersonen blant deltakerne i gruppen, men informerer vitnet om muligheten for å si at det ikke vet. Tvungne valg har nemlig vist seg å føre til et stort antall feilidentifikasjoner.⁸²

⁷⁷ Rachlew og Rachlew (2009) s. 182-83

⁷⁸ Turtle, Lindsay og Wells (2003) s. 12

⁷⁹ Magnussen (2004) s. 151-52

⁸⁰ Rachlew og Rachlew (2009) s. 183

⁸¹ Turtle, Lindsay og Wells (2003) s. 12

⁸² Rachlew, C. (2007) s. 46

2.6.5 Registrering.

En forutsetning for betryggende gjennomføring av en konfrontasjon, er at reglene blir fulgt, noe de dessverre ikke alltid blir. Moensaken er et graverende eksempel på dette. Moen ble blant annet fremstilt alene, han fikk ikke kjennskap til sine rettigheter, og det mindreårige vitnet, som ikke var ledsaget av verge, ble ikke avhørt etter konfrontasjonen. I tillegg opptrådte etterforskeren selv som administrator.⁸³

Lyd- eller videoopptak av alle konfrontasjoner anbefales av omtrent alle forskere.⁸⁴ Slike opptak vil både beskytte uskyldige mistenkte fra feilgrep eller uredelighet fra administrators side, og fri politiet fra eventuelle mistanker om at konfrontasjonen ikke ble gjennomført på en rettferdig måte.⁸⁵ Et videoopptak vil også kunne gi en objektiv fremstilling av vitnets sikkerhet på gjennomføringstidspunktet. Ikke minst vil det i tilfeller hvor vitnet har deltatt i flere konfrontasjoner kunne vise eventuelle endringer i vitnets overbevisning.

Dagens regler åpner for at *forklaringer* fra vitner kan tas opp med ”mekaniske midler”,⁸⁶ Dette forstår jeg slik at loven åpner for bruk av både lyd- og videoopptak, og at også konfrontasjoner omfattes.⁸⁷ Fremdeles foreligger det ingen lovfestet plikt til å foreta opptak av konfrontasjonene, men myndighetene har innsett viktigheten av nye retningslinjer og utviklingen går i riktig retning. Dette kommer jeg tilbake til i pkt. 4.10.3.

⁸³ Sandberg (2007) s. 45-47

⁸⁴ Rachlew og Rachlew (2009) s. 186

⁸⁵ <http://www.innocenceproject.org/fix/Eyewitness-Identification.php?phpMyAdmin=52c4ab7ea46t7da4197>

⁸⁶ Strpl. § 230 (6) jf påtaleinstruksen § 8-16

⁸⁷ Jf påtaleinstruksen § 8-11 (3)

2.7 Konklusjon.

Feilidentifikasjon fra øyenvitner er i følge TIPs analyser den oftest forekommende feil i justismordsaker. Ut fra Grefsensaken og Lilandsaken kan det fastslås at denne feilen også oppstår i norske justismordsaker.

Analysene fra TIP og annen omfattende forskning har vist at feilene både kan skyldes svakheter ved menneskelig observasjonsevne og hukommelse, og svakheter ved konfrontasjonsmetodene. Dette kalles på fagspråket estimat- og systemvariabler.

Estimatvariablene kan man ikke gjøre mye med, annet enn å sørge for at dommere og lekfolk er klar over dem. Heldigvis er det en økende oppmerksomhet rundt det vitnepsykologiske feltet i dag, og jeg håper at vitnepsykologi etter hvert blir inntatt som et eget fag ved juridisk fakultet.

Systemvariablene kan derimot kontrolleres av rettssystemet, og forskningen viser til flere tiltak som kan iverksettes for å redusere denne risikoen. Flere delstater i USA har i dag innført nye konfrontasjonsmetoder som er i tråd med denne forskningen, og resultatene har foreløpig bare vært positive. Også i Norge er reglene for konfrontasjon foreldet og modne for en oppdatering. Dette har i midlertid riksadvokaten innsett, og det er nedsatt en arbeidsgruppe som skal utarbeide nye retningslinjer.⁸⁸

⁸⁸ Jakobsen (2010)

3 Feilslutninger fra sakkyndige

3.1 Innledning.

I mange straffesaker må politiet søke hjelp hos sakkyndige for å avgjøre vanskelige spørsmål som oppstår under etterforskningen.⁸⁹ Med sakkyndig forstås alle typer eksperthjelp til bruk i rettslig sammenheng, men oppgaven konsentreres i det følgende om rettsmedisinske vurderinger i vid forstand, noe som omfatter rettspatologi, rettsantropologi, klinisk rettsmedisin, rettspsykologi og rettspsykiatri.⁹⁰ Tradisjonelt er det professorene og andre fast ansatte i vitenskapelige stillinger ved universitetene som kalles rettsmedisinere, men også leger og andre fagfolk på det naturvitenskapelige område utøver i dag rettsmedisin.⁹¹

Ifølge analysene fra TIP er feiltolkninger fra sakkyndige en av hovedårsakene til at justismord skjer, og dette var eneste eller medvirkende årsak i mer enn 50 % av sakene.⁹²

3.2 Hovedgrunner til feiltolkninger.

5. august 2005 trykket det amerikanske tidsskriftet *Science* en artikkel hvor professorene Michael J. Saks og Jonathan J. Koehler drøfter flere forhold som kan føre til feiltolkninger fra sakkyndige. De tar utgangspunkt i TIP sine analyser, og konkluderer med at det er flere årsaker til at slike feil kan oppstå.⁹³

I artikkelen benyttes begrepet ”*forensic science*” som omfatter både rettsmedisin og det vi i Norge kaller kriminalteknikk (undersøkelser og analyser som utføres ved KRIPOS).⁹⁴ Det har derfor blitt hevdet at analyseresultatene ikke uten videre kan overføres til norsk,

⁸⁹ Strpl. § 148

⁹⁰ Eskeland, T. (2008) s. 152

⁹¹ NOU 2001:12 s.50

⁹² <http://www.innocenceproject.org/understand/Unreliable-Limited-Science.php>

⁹³ Saks og Koehler (2005) s. 892-895

⁹⁴ Eskeland, T. (2008) s. 151

medisinsk sakkyndighetsarbeid.⁹⁵ Det er imidlertid ingen klar grense mellom disse to områdene i Norge i dag. DNA-analyser vil eksempelvis kalles rettsmedisin når de gjøres på rettsmedisinsk institutt, uansett hvor det biologiske materialet stammer fra, og kalles noe annet dersom de utføres av andre fagfolk.⁹⁶ Lederen for Den rettsmedisinske kommisjon har også påpekt at tolkninger av kriminaltekniske undersøkelser kan kreve en så høy grad av vitenskapelighet at det kan være hensiktsmessig å inkludere disse i kommisjonens virksomhet,⁹⁷ som altså bare kontrollerer rettsmedisinske erklæringer. I tillegg har Saks gitt uttrykk for at analysene har stor relevans til det rettsmedisinske området.⁹⁸ Selv om det ut fra analysene ikke lar seg gjøre å fastslå omfanget, vet vi at også norske rettsmedisinere gjør feil. Dette har skjedd i flere norske justismordsaker, for eksempel i Lilandsaken, Torgersensaken,⁹⁹ Moensakene og flere saker om seksuelt misbruk av barn.

3.2.1 Manglende vitenskapelig kompetanse.

Saks og Koehler viser til at manglende vitenskapelig kompetanse er en av årsakene til at rettsmedisinerne gjør feil.¹⁰⁰ Det har blitt hevdet at rettssikkerheten i Norge er bedre på dette feltet, fordi norske rettsmedisinere gjennomgående har høyere utdanning enn i USA.¹⁰¹ Det er riktig at norske rettsmedisinere er høyt utdannet, men den første forutsetningen for en korrekt vurdering må være at kompetansen ligger innenfor det område den sakkyndige blir bedt om å uttale seg på. Dette er ikke alltid tilfelle, heller ikke i Norge.

⁹⁵ Gjenopptakelseskommisjonen (2006) s. 62

⁹⁶ Eskeland, T. (2008) s. 152

⁹⁷ Rosenqvist (2007) s. 111

⁹⁸ Brandtzæg (2007) s. 78

⁹⁹ Torgersensaken er enda ikke gjenopptatt, men jeg forutsetter likevel at det er tale om et justismord.

¹⁰⁰ Saks og Koehler (2005) s. 893

¹⁰¹ Gjenopptakelseskommisjonen (2006) s. 63

Da Liland ble dømt til livsvarig fengsel og maksimal sikring for å ha angrepet to av sine kamerater med øks, slik at de senere døde, var de sakkyndiges funn av biologisk aktivitet i ett av ofrenes hjjerne ("celleinvekst") avgjørende. Denne viste nemlig, etter deres mening, at ett av ofrene måtte ha overlevd i flere timer etter å ha blitt tildelt slagene, noe som var helt avgjørende for en fellende dom. I forbindelse med gjenopptakelsessaken forelå nye rettsmedisinske uttalelser som alle konkluderte med at det ikke fantes medisinsk grunnlag for den påståtte observasjonen, og at mangelen på andre funn direkte talte imot en så lang overlevelsestid.¹⁰² I denne saken var ingen av de to opprinnelige sakkyndige eksperter på hjernesaker, og justismordet kunne ha vært unngått dersom en nevropatolog hadde undersøkt liket.¹⁰³

Heller ikke i Torgersensaken hadde ekspertene generelle faglige kvalifikasjoner for oppdraget. Torgersen ble i 1958 dømt til livsvarig fengsel og 10 års sikring for drap, blant annet på grunnlag av de sakkyndiges uttalelser om identitet mellom Torgersens tenner og et bittmerke i den dreptes bryst. Begge de sakkyndige var riktignok odontologer, men ingen av dem hadde tidligere undersøkt bittmerker i vev med tanke på identifikasjon. De hadde heller ingen formell kompetanse. Én var allmennpraktiserende tannlege, mens den andre var spesialist i tannkjøttssykdommer.¹⁰⁴ Førstnevnte baserte allikevel sin konklusjon på personlig erfaring, selv om erfaringen bestod i å identifisere omkomne personer med utgangspunkt i tannlegejournaler,¹⁰⁵ hvilket jeg mener er uholdbart.

¹⁰² NOU 1996:15 s. 16

¹⁰³ *ibid*

¹⁰⁴ Eskeland, S. (2005) s. 180-182

¹⁰⁵ *ibid* s. 41

3.2.2 Slutninger fra likhet til årsakssammenheng – manglende sannsynlighetsberegning.

Den tradisjonelle identifiseringsvitenskapen hviler på en oppfatning om at avtrykk fra ulike personer eller objekter er merkbart forskjellige,¹⁰⁶ og det blir generelt antatt at to funn med felles trekk må ha samme opphav. En feil rettsmedisinerne ofte gjør, er at de trekker slutninger fra likhet mellom to funn til årsakssammenheng uten å ta i betraktning at likhetene kan skyldes tilfeldigheter, og det utføres heller ingen sannsynlighetsberegning av hvorvidt det finnes andre personer eller objekter som deler disse likhetene.¹⁰⁷ En forutsetning for en sikker konklusjon, er at sannsynligheten for én hypotese er vurdert i forhold til et annet hendelsesforløp. Konklusjonens styrke er avhengig av hvor god hypotesen er i seg selv, hvor mye bedre én hypotese er i forhold til de øvrige mulige forklaringene som har vært tatt i betraktning, og hvor grundig søket etter andre forklaringer har vært.¹⁰⁸

Torgersensaken kan også her tjene som eksempel, da jeg ikke finner noe som tyder på at det ble foretatt noen sannsynlighetsberegning av hvorvidt det kunne finnes andre med tenner som ville passe bittmerkene og som hadde vært på åstedet drapsnatten. Dette finner jeg besynderlig, særlig ut fra det faktum at ekspertene ikke var enige om hvilke av Torgersens tenner som hadde avsatt merkene. Ut fra min kunnskap om saken, kan jeg heller ikke se at hypotesen om at Torgersen er drapsmannen i særlig grad ble vurdert opp mot andre mulige forklaringer, eller at søket etter andre forklaringer var spesielt grundig. Dette i seg selv må etter min mening føre til at konklusjonene er uholdbare.

I denne saken fant også ekspertene avføring som inneholdt spor av erter og hvete på åstedet og noe de *antok* var avføring på Torgersens sko. Også dette materialet inneholdt spor av

¹⁰⁶ Saks og Koehler (2005) s. 892

¹⁰⁷ Brandtzæg (2007) s. 71-72

¹⁰⁸ Graver (2009) s. 216

erter og hvete, noe som fikk dem til å konkludere med at Torgersen måtte være gjerningsmann uten at de tok i betraktning at erter og hvete var en viktig del av kostholdet til både mennesker og dyr på denne tiden.¹⁰⁹ Slutningen fra likhet til årsakssammenheng ble altså trukket uten at de sakkyndige vurderte sannsynligheten for at de antatte avføringsrestene på Torgersen kunne stamme fra et annet sted enn åstedet eller fra et dyr, eller muligheten for at det ikke var avføring i det hele tatt.

3.2.3 Overdreven tro på egne metoder – manglende vitenskapelig tilnærming.

En tredje forutsetning for en gyldig konklusjon må være at metodene som benyttes tilfredsstiller en vitenskapelig standard, slik at resultatene kan etterprøves uavhengig av sted og person. Hovedårsaken til at sakkyndige feiltolker bevis, er at naturvitenskapelige metoder ikke benyttes når sammenhengen mellom to forhold skal vurderes. De sakkyndige har likevel stor tiltro til de tradisjonelle metodene, og i flere tilfeller blir konklusjonene bare ren synsing uten at det er teoretisk eller empirisk grunnlag for resultatene.¹¹⁰

I de mange sakene om seksuelt misbruk av barn, som nå er gjenopptatt med frifinnelse som resultat, diagnostiserte legene misbruk på såkalte sikre objektive medisinske funn. Det ble tatt bilder av barnas underliv, åpningen på jomfruhinner ble målt, og millimetersmå hakk og ujevnheter i analåpningen ble gransket. Alle skader i endetarm, skjede og jomfruhinne ble ansett for å være sikre tegn på at misbruk hadde funnet sted. Denne kunnskapen hadde imidlertid sitt grunnlag i studier av barn som man trodde hadde blitt misbrukt, uten at man hadde sammenliknet med hva som var normalt.¹¹¹ Først ved inngangen av 90- tallet ble sammenliknende studier utført i USA, og man kom da frem til at skader som hittil hadde vært ansett for å være sikre tegn på misbruk lå innenfor normalvariasjonen. Det tok likevel

¹⁰⁹ http://www.torgersensaken.no/?page_id=13

¹¹⁰ Saks og Koehler (2005) s. 892

¹¹¹ Kringstad (2006) s. 8-12

flere år før norske barneleger aksepterte disse resultatene.¹¹² Legene hadde gått for langt i sine vurderinger og vært for ukritiske til sine metoder. I mangel av basismateriale og forskning holdt man seg til det man trodde.¹¹³ Den første europeiske undersøkelsen på dette feltet kom i 2004 med samme resultat.¹¹⁴

Disse sakene viser etter min mening at de såkalte sikre objektive medisinske funn verken var særlig sikre eller særlig objektive. For å kunne anslå hvor sikre funn er, må dette baseres på observasjoner, systematisk innsamling av data og oppstilling av hypoteser for å teste om teoriene også holder i andre tilfeller enn de som er kjent på forhånd.¹¹⁵ Siden referansemateriale for hva som måtte anses for å være normalt, aldri ble innhentet i disse sakene, var det derfor ikke noe grunnlag for å kalle funnene ”sikre”. Funn må i tillegg tolkes for å komme frem til en konklusjon om hvorvidt noe er normalt eller unormalt, og siden normalvariasjonene ikke var kjent, måtte legene ved denne tolkningen ta utgangspunkt i det de trodde. Skjønnsmessige vurderinger kan ut fra min forståelse aldri gi allmenngyldige resultater, og funnene kunne derfor heller ikke kalles ”objektive”. Til tross for dette stolte legene blindt på sine metoder, noe som altså førte til flere justismord.

Sammenlikninger av tenner og tannavtrykk blir fremdeles blir tillagt stor bevisvekt i straffesaker, men i forbindelse med frikjennelsen av Ray Krone, som to ganger ble dømt for det samme drapet på grunnlag av bittmerker i offerets bryst og hals, skrev The Los Angeles Times en artikkel hvor det kom frem at analyser av bittmerker har en urovekkende høy feilprosent.¹¹⁶ Det vitenskapelige grunnlaget for sammenlikning av bittmerker har aldri

¹¹² Kringstad (2006) s. 8-12

¹¹³ Lange-Nielsen (2008) s. 136-37

¹¹⁴ Laukøy (2004)

¹¹⁵ Graver (2009) s. 204

¹¹⁶ Sherrer http://forejustice.org/wc/ray_krone_JD_vol2_i9.htm

litt presentert, og det er verken enighet om nøyaktigheten av slike sammenlikninger eller om den beste analytiske prosedyren å gjøre dem på.¹¹⁷

For at metodene som har blitt utført skal være gyldige, må resultatet bli det samme uansett hvem som utfører undersøkelsene og uansett når. Når det gjelder ”tannbittbeviset” i Torgersensaken, baserte en av de sakkyndige sin konklusjon på sammenlikninger av tannavtrykk og tenner hos 50-100 pasienter som hadde bitt seg selv i armen,¹¹⁸ og jeg mener det må være innlysende at denne metoden ikke kan gi gyldige resultater. I den senere tid, har eksperter foretatt over 100 forsøk hvor bronseavstøpninger av Torgersens tenner har blitt testet med bitt i svinejur, uten at resultatene har vært overensstemmende med konklusjonene de sakkyndige kom frem til i 1958.¹¹⁹

Metoden som ble benyttet for å artsbestemme prøvene fra Torgersens sko i 1957, finner jeg også bemerkelsesverdig. Prøvene ble oppslemmet i vann og sammenliknet med oppslemmet hundeavføring. Ut fra å *lukte* på prøvene, konkluderte den sakkyndige med at materialet fra skoen mest sannsynlig måtte være avføring som stammet fra et menneske.¹²⁰ Det må etter min mening være klart at en slik metode ikke kan være tilfredsstillende, uansett hvilke standarder som gjaldt i 1957.

3.2.4 Menneskelig tilbøyelighet til å la seg påvirke (”bias”) hos de sakkyndige.

Andres påvirkning er en viktig årsak til at løsninger på mange spørsmål står klart for oss før vi har rukket å tenke over dem selv, til tross for at vi burde ha gjort det. Dette kan gjøre at vi blir blinde for problemer vi burde ha sett. Vi vet i dag at en viktig feilkilde er at vi lettere tror på informasjon som støtter det vi mener fra før, enn noe som går mot våre

¹¹⁷ Giannelli (2007)

¹¹⁸ Eskeland, S. (2005) s. 181

¹¹⁹ Brennpunkt (2004) minutt 23.50-27.26

¹²⁰ Eskeland, S. (2004) s. 155

oppfatninger. Så fort vi danner oss en oppfatning, er det lettere å tro på noe som understøtter den enn noe som går mot den.¹²¹ Etter min mening er det ingen grunn til å tro at rettsmedisinere er forskjellige fra andre mennesker på dette området.

Det er ikke uvanlig at sakkyndige trekkes inn og bistår politiet allerede under etterforskningen av en sak.¹²² Det er da opp til politiet å velge hvem som skal benyttes, og det er vanlig at samme sakkyndige blir oppnevnt i en senere rettssak.¹²³ Det er også vanlig at flere av de sakkyndige benyttes i svært mange straffesaker.

En viss kontakt mellom politiet og de sakkyndige når en sak skal utredes er selvsagt påkrevet, fordi de sakkyndige vurderingene i flere tilfeller er nødvendige for å kunne avklare hva som har skjedd. En *for* tett binding mellom politiet og den sakkyndige kan imidlertid være uheldig, fordi dette kan gi en økt risiko for at den sakkyndige påvirkes av politiets hypotese om hendelsesforløp og deres overbevisning om at riktig gjerningsperson er pågrepet. Den sakkyndige kan på denne måten miste sin nødvendige objektivitet, og dermed overse forhold som kunne ha utelukket mistenkte som gjerningsperson.

Dette kan ha vært tilfelle i Moensaken, hvor den sakkyndige etter å ha undersøkt offerets klær og vaginalsekret konkluderte med at gjerningsmannen mest sannsynlig hadde blodtype A. Etter at Moen var pågrepet og hadde tilstått, fikk den sakkyndige en direkte forespørsel fra politiet om det var tenkelig at den påviste A-substans i blodflekker og vaginalsekret kunne være påvirket av bakterier. Dersom dette var en mulighet, kunne Moen være gjerningsmann, til tross for at blodtypen ikke stemte med hans. I en tilleggsrapport

¹²¹ Overskeid (2005)

¹²² Strpl. § 148

¹²³ NOU 2007:7 s. 325

uttalte den sakkyndige at bakteriell forurensning av blodet ikke kunne utelukkes, og åpnet med dette for at Moen kunne likevel kunne være den skyldige.¹²⁴

Graden av kontakt mellom den sakkyndige og politiet i denne saken er ikke kjent,¹²⁵ men i og med at den sakkyndige fikk en så direkte forespørsel etter at Moen var pågrepet og hadde tilstått, er det nærliggende å tro at den sakkyndige var klar over at påvisning av en eventuell bakterieforurensning var nødvendig for at Moen skulle kunne dømmes. Jeg antar videre at hun på dette tidspunkt både kjente til Moens tilståelse og politiets overbevisning om at de hadde pågrepet riktig gjerningsmann. Den sakkyndige hadde blitt benyttet som sakkyndig i svært mange straffesaker tidligere, og selv om ingenting tyder på at hun var korrump, kan denne bindingen til politiet ha ført til at hun ble påvirket av politiets overbevisning om Moens skyld, slik at hun kun lette etter resultater som støttet deres teori, og dermed overså viktige faktorer som kunne ha ført til frifinnelse.

For å redusere muligheten for at den sakkyndige lar seg påvirke av politiet, ville det etter min mening være naturlig å benytte seg av ”blinde” sakkyndige under etterforskningen. Dette vil innebære at den sakkyndige ikke får kunnskap om hvem politiet mistenker for en handling, og heller ikke hvilke resultater politiet er avhengige av for å kunne knytte mistenkte til forbrytelsen.

3.3 Ekstern kontroll – Den rettsmedisinske kommisjon (DRK).¹²⁶

DRK ble opprettet i 1900, og er et veiledende organ som skal kvalitetssikre alle rettsmedisinske sakkyndighetsvurderinger i straffesaker. Kommisjonens oppgave er å kontrollere at den sakkyndige rapporten holder faglige mål og melde fra til retten hvis den

¹²⁴ NOU 2007:7 s. 201-202

¹²⁵ *ibid* s. 325

¹²⁶ Strpl. § 146

finner ”vesentlige mangler”.¹²⁷ Kommisjonen har gjennom årene utviklet en praksis for hva dette innebærer.¹²⁸ Utover å be om tilleggserklæringer fra de sakkyndige, har kommisjonen ikke hjemmel til å påvirke den sakkyndiges utførelse av oppdraget.¹²⁹

Alle rettsmedisinsk sakkyndige har i dag plikt til å sende kopi av sine erklæringer til kommisjonen for kontroll,¹³⁰ også sakkyndige som benyttes under etterforskningen.¹³¹ DRK består av fire grupper:¹³² alminnelig, rettsgenetisk, retts toksikologisk og psykiatrisk, og hver gruppe har rundt åtte medlemmer.¹³³ Medlemmene skal ha høy faglig kompetanse, og representere landets fremste ekspertise på området. De skal også ha høy utdanning og praksis fra rettsmedisinske fag og som rettsmedisinsk sakkyndig, noe som er en forutsetning for en vitenskapelig forankret kvalitetskontroll.¹³⁴

Kommisjonen skal bedømme ulike forhold ved erklæringene; den sakkyndiges kompetanse, omfanget og kvaliteten av den sakkyndiges granskning i forhold til en allment akseptert faglig standard, om premissene konklusjonen hviler på virker faglig forsvarlig vurdert, og om det er sammenheng mellom de oppgitte premissene og konklusjonen.¹³⁵ Kommisjonen skal ta stilling til om den sakkyndige har utvist et godt medisinsk skjønn, og om de har formulert seg med de nødvendige forbehold. Den skal også evaluere den sakkyndiges metodebruk, altså hvilken informasjon som er innhentet og hvilke undersøkelser som er utført. Karakteristisk for kommisjonen er at den kan vurdere den sakkyndiges funn i forhold til et juridisk begrepsapparat der dette avviker fra det

¹²⁷ Eskeland, T. (2008) s. 161

¹²⁸ <http://www.sivilrett.no/nb/Innhold/DRK/Kommisjonens-arbeidsform/>

¹²⁹ DRK (2009)

¹³⁰ Strpl. § 147

¹³¹ *ibid* § 148

¹³² Forskrift om Den rettsmedisinske kommisjon § 1

¹³³ Rosenqvist (2007) s. 108

¹³⁴ Forskrift om Den rettsmedisinske kommisjon § 2 m. merknad.

¹³⁵ NOU 2001:12 s. 133

medisinske. Dette forutsetter selvsagt at kommisjonens medlemmer har en inngående kjennskap til juridisk tenkemåte og begrepsapparat.¹³⁶

Kommisjonen kan også vurdere funnene i forhold til det juridiske mandatet.¹³⁷ Ut fra dette kan kommisjonen ta stilling til om retten har gjort bruk av sakkyndige som er tilstrekkelig kvalifisert på det området som ønskes belyst, om spørsmålene er riktig oppsatt, og om den sakkyndiges vurderinger ligger innenfor det området som han kan uttale seg om. En forutsetning for en slik kontroll er selvsagt at den sakkyndige har mottatt et skriftlig mandat som spesifiserer problemstillingen for oppgaven, noe som dessverre ikke alltid blir utferdiget.¹³⁸

Ikke alt kan kvalitetssikres av kommisjonen. Den kan for eksempel ikke bedømme holdbarheten av de funn som blir gjort under granskningen, eller hvorvidt informasjonen som den sakkyndige legger inn som premiss for sine videre vurderinger er fullstendige og korrekte. Det må derfor være opp til sakens parter å forsikre seg om at den sakkyndige har oppfattet sakens fakta på en korrekt måte.¹³⁹

3.4 Forslag til forbedringer.

I etterkant av justismordene på Liland og Moen, har det blitt nedsatt flere granskningsutvalg som blant annet skulle vurdere rettsmedisinernes uttalelser og konklusjoner og samspillet mellom dem og de juridiske aktører. Flere forslag til forbedringer har blitt fremsatt, men dessverre har få av dem ført til lovendringer.

¹³⁶ Rosenqvist (2007) s. 110

¹³⁷ I.c

¹³⁸ NOU 2007:7 s. 325

¹³⁹ Rosenqvist (2007) s. 109

3.4.1 Mandat.

Dersom det blir aktuelt å innhente hjelp fra sakkyndige under etterforskningen, skal det etter gjeldende regler utferdiges et skriftlig mandat som angir oppdragets formål og omfang.¹⁴⁰ Ytterligere regler for utforming og innhold finnes ikke, og presisjonen kan derfor variere. Det hender visstnok at mandatet ikke sier stort mer enn at den sakkyndige skal bruke sitt faglige skjønn på beste måte.¹⁴¹

Mandatene bør være presise og godt gjennomtenkte. De bør også være etterprøvbare, slik at det ved eventuelle gjenopptakelsessaker kan bringes på det rene hva de sakkyndige har uttalt seg om.¹⁴² Dette kan være en krevende oppgave, og det må være en forutsetning at man ved utformingen har full oversikt over saken, og at det man ønsker sakkyndig bistand til er nøye gjennomtenkt og begrunnet. Kvaliteten av den sakkyndiges uttalelse kan påvirkes av mandatets utforming, og det er derfor noen ganger viktig at politiet avklarer med den sakkyndige hva det ønskes svar på.¹⁴³ Påtalemyndigheten kan i dag henvende seg til DRK for å få veiledning i rettsmedisinske spørsmål, og det anbefales at denne muligheten videreutvikles ved at kommisjonen gir generelle råd om utformingen av mandat i tilfeller hvor rekvirenten ikke har oversikt over det aktuelle medisinske området.¹⁴⁴ I praksis henvender rekvirentene seg imidlertid sjelden til kommisjonen for slik veiledning.¹⁴⁵

¹⁴⁰ Påtaleinstruksen § 12-1

¹⁴¹ Johnsen (2007) s. 23

¹⁴² Riksadvokaten (2002) s. 135

¹⁴³ *ibid* s. 136

¹⁴⁴ Forskrift om Den rettsmedisinske kommisjon § 3b m. merknad

¹⁴⁵ NOU 2001:12 s. 159

Det har vært fremmet forslag om utarbeidelse av standardmandater, men dette anbefales ikke fordi det øker faren for at rekvirenten ikke foretar den grundige undersøkelsen som ellers ville ha blitt foretatt før en sakkyndig innhentes.¹⁴⁶

3.4.2 Egenerklæring fra den sakkyndige.

Den sakkyndige bør alltid redegjøre for grunnleggende forhold som utdanning, vitenskapelig produksjon, praksis og tidligere rettsmedisinsk sakkyndighetsvirksomhet.¹⁴⁷ Det bør også alltid redegjøres for generelle og spesielle kvalifikasjoner i forhold til det konkrete oppdraget, og om feltet har en vitenskapsbasert kunnskap, eller om man bygger på generelle erfaringer.¹⁴⁸ Dette vil kunne ha betydning i forhold til medisinsk og juridisk begrepsbruk og hvorvidt det må antas at vedkommende har vært i stand til å identifisere og analysere relevante funn på en vitenskapelig måte.¹⁴⁹

3.4.3 Innsendelsesplikt – DRK.

I dag er det den sakkyndige selv som har ansvar for å sende erklæringen til kommisjonen,¹⁵⁰ men siden dette ikke alltid blir gjort, foreslo Liland-utvalget å endre reglene, slik at påtalemyndigheten får ansvaret for at både de skriftlige erklæringene og referat fra hovedforhandling blir innsendt.¹⁵¹ Forslaget ble til dels gjentatt av Rognum-utvalget i 2001, men dette utvalget mente at påtalemyndighetens ansvar burde begrenses til å gjelde de skriftlige erklæringene, da praktiske årsaker tilsier at den sakkyndige selv sender referatene fra hovedforhandlingen til kommisjonen.¹⁵² Dette er for øvrig ikke

¹⁴⁶ NOU 2001:12 s. 159

¹⁴⁷ *ibid* s. 166

¹⁴⁸ Eskeland, T. (2008) s. 167

¹⁴⁹ NOU 2001:12 s. 166

¹⁵⁰ Strpl. § 147

¹⁵¹ NOU 1996:15 s. 183

¹⁵² NOU 2001:12 s. 184

gjennomført, og det er fremdeles opp til den sakkyndige selv å sende inn sin erklæring til kommisjonen.¹⁵³

3.4.4 Opplæring.

Norge er det eneste landet i Skandinavia som fremdeles ikke har utdanning for rettsmedisinere.¹⁵⁴ Allerede i 1998 ble en modell for rettsmedisinsk sakkyndiges kompetansenivå, ABC-modellen, presentert. Kompetansen ble foreslått lagt på tre nivå:¹⁵⁵

3.4.4.1 Kompetansenivå A.

Den opplæringen i rettsmedisin som all medisinsk grunnutdanning bør ha. Kurset bør ha 2-3 dagers varighet og gi en innføring i aktuelt lovverk der leger kan bli brukt som spesielle sakkyndige og prinsippene for slikt arbeid. Kurset bør også omfatte opplæring i medisinske problemstillinger innen strafferett og en grunnleggende innføring i prosesslovgivningen, kunnskap om rettsvesenets funksjoner og aktører, habilitetsproblematikk og mandatutforming. Det er viktig å fokusere på aktørens rolle og oppgaver, for eksempel at det er retten som skal foreta bevisvurderingen.¹⁵⁶

3.4.4.2 Kompetansenivå B.

Felles sakkyndighetsutdanning hvor den sakkyndige lærer å fremstille sitt fag slik at jurister og lekfolk forstår hva som blir sagt. Kurset må ta sikte på å gi en vesentlig bedre forståelse for problemstillingene man møter som sakkyndig enn man får ved grunnutdanningen. Det skal gis opplæring i hvordan rapporter bygges opp på en hensiktsmessig måte, hvordan mandater skal utformes, habilitetsregler og hva som er

¹⁵³ Strpl. § 147 (1)

¹⁵⁴ Granli (2010)

¹⁵⁵ NOU 2001:12 s. 124-125

¹⁵⁶ *ibid* s. 193-194

bevisvurdering i straffesaker.¹⁵⁷ Opplæring på dette nivået gis i dag ved Den rettsmedisinske kommisjon,¹⁵⁸ og har en varighet på 16-34 timer, avhengig av hvilket fagområde utdannelsen rettes mot.¹⁵⁹

3.4.4.3 Kompetansenivå C.

Spesialistutdanning på felt som er viktige for rettsvesenet, men hvor vanlig medisinsk sakkyndighet ikke er tilstrekkelig, for eksempel bitt-diagnostikk i vev. Særlig anbefales utdanning på dette nivå på fagfeltet rettsmedisin/rettspatologi fordi dette er et særlig krevende spesialområde med stor betydning for rettssikkerheten.¹⁶⁰

3.4.5 Intern kvalitetssikring – sertifisering og akkreditering.

Det har flere ganger blitt fremmet forslag om en offisiell sertifiseringsordning for rettsmedisinere for å høyne kvaliteten på rettsmedisinske vurderinger. Heller ikke dette finnes i Norge i dag.¹⁶¹ I 2007 nedsatte Norsk Rettsmedisinsk Forening, en interesseforening for utøvere av medisinsk, biologisk og kriminalteknisk vitenskap til bruk for retten, et utvalg som skulle utarbeide forslag til retningslinjer for sertifisering av rettsmedisinere på fagfeltet rettspatologi og klinisk rettsmedisin. I sin innstilling fra mars 2009, konkluderte flertallet med at det var behov for en sertifiseringsordning på dette fagfeltet, og utferdiget samtidig retningslinjer for en slik sertifisering. I november 2009 ble det varslet at NRF vil sertifisere leger som søker om godkjenning og som oppfyller

¹⁵⁷ NOU 2001:12 s. 194

¹⁵⁸ Forskrift om Den rettsmedisinske kommisjon § 3c

¹⁵⁹ http://www.nkw.no/id/143?kurskatalog_side=kurs_detaljer&Kurs_ID=L-25031

¹⁶⁰ NOU 2001:12 s. 195

¹⁶¹ *ibid* s. 178

kravene.¹⁶² Dette vil være en ”nedenfra og opp” ordning etter mønster fra Danmark, hvor det blir opp til retten å avgjøre om sertifiseringen skal tillegges vekt.¹⁶³

Alle biologiske, biokjemiske og kjemiske analyser som foretas i forbindelse med etterforskningen av en sak, bør utføres ved et laboratorium som er akkreditert etter internasjonale standarder.¹⁶⁴ Akkreditering skjer ved at et uavhengig offisielt organ vurderer virksomheten og bekrefter at den er i samsvar med internasjonale krav.¹⁶⁵ Når det gjelder rettsmedisinske tjenester i dag, er det bare divisjon for rettstoksikologi og rusmiddelforskning¹⁶⁶ som har akkreditering av sine tjenester, noe utvalget anser som lite tilfredsstillende.¹⁶⁷

3.4.5.1 Vitenskapelig tilnærming ved utvikling av metoder.

I motsetning til de tradisjonelle metodene, har DNA-klassifisering et meget bredt vitenskapelig grunnlag som bør tjene som eksempel for fremtidige standarder.¹⁶⁸ DNA er unikt for alle personer.¹⁶⁹ Én til to prosent av DNA-et består av gener, og utenfor disse finnes det blant annet områder som består av repeterte DNA-sekvenser, som igjen består av to til flere hundre baser og som gjentas mange ganger etter hverandre. Antall variasjoner varierer fra kromosom til kromosom, og spesielt mye fra person til person.¹⁷⁰ Én av styrkene ved DNA, er at forekomsten av ulike frekvenser i befolkningen er kartlagt og inntatt i store databaser. Funnenes beviskraft vurderes altså ut fra en databasert, statistisk

¹⁶² http://www.medisinstudent.no/asset/46553/1/46553_1.pdf

¹⁶³ Rognum (2007) s. 117

¹⁶⁴ NOU 2001:12 s. 181

¹⁶⁵ *ibid* s. 107-108

¹⁶⁶ Tidligere Statens rettstoksikologiske institutt

¹⁶⁷ NOU 2001:12 s. 181

¹⁶⁸ Saks og Koehler (2005) s. 893

¹⁶⁹ Rognum (2005) s. 5

¹⁷⁰ Bioteknologinemda (2006) s. 1

tilnærming som bygger på befolkningsgenetiske teorier og empirisk testing av hvor hyppig forskjellige genvarianter dukker opp på ulike steder av DNA-strengen.¹⁷¹

Når man skal foreta en DNA-analyse, blir DNA isolert fra cellene og områder som man vet varierer mye fra person til person kopieres. Ved å se på flere områder (markører) om gangen, får man dannet en DNA-profil.¹⁷² I Norge benyttes 11 markører som gir et 100 % sikkert svar.¹⁷³

Andre spor har ikke en tilsvarende sikkerhet, heller ikke fingeravtrykk, som har hatt ry på seg for å være mye mer pålitelige enn systematiske undersøkelser har vist. Selv om det fremdeles antas at de er unike,¹⁷⁴ er det altså ikke alltid et fingeravtrykk funnet på åstedet kan føres tilbake til en spesiell person. Til forskjell fra DNA-analyser, er vurderingen av fingeravtrykk i stor grad avhengig av analytikerens skjønn, og det er heller ikke alltid man finner komplette avtrykk på et åsted. Etter et terroranslag på et tog i Madrid i 2004, arresterte FBI en advokat fra Oregon på grunnlag av et fingeravtrykk som ble funnet på en plastpose på åstedet. FBI erklærte at det var 100 % identitet mellom avtrykkene, og at det dermed ikke fantes noen annen som kunne ha avsatt det. To uker etter arrestasjonen informerte imidlertid spansk politi om at de hadde funnet en annen person avtrykket passet til, og den amerikanske advokaten ble løslatt.¹⁷⁵ Det har altså oppstått en usikkerhet når det gjelder fingeravtrykkenes verdi i forhold til identifikasjon av gjerningsperson.

Feilrater ved de tradisjonelle metodene blir ikke alltid registrert, og konklusjonene beror i stor grad på skjønn fra den som gjennomfører undersøkelsene. Retten blir dermed ikke

¹⁷¹ Saks og Koehler (2005) s. 893

¹⁷² Bioteknologinemda (2006) s. 2 og vedlegg 1

¹⁷³ Rognum (2005) s. 5

¹⁷⁴ <http://no.wikipedia.org/wiki/Fingeravtrykk>

¹⁷⁵ Eskeland, T. (2007) s. 164

informert om metodenes relative styrker og svakheter. I andre vitenskapelige disipliner, må metodene som benyttes tilfredsstillende visse krav om at samme resultat oppnås uavhengig av hvem som utfører undersøkelsen og når den blir utført. Metodenes styrke og svakheter må være kjent, og sannsynligheten for at konklusjonene er riktige, må være statistisk tallfestet. Undersøkelsene skal generelt bygges opp slik at de inneholder en formulering av hvilke spørsmål det søkes svar på, en beskrivelse av type prøvemateriale som er benyttet, hvordan prøvetakingen er gjennomført og hvordan de er behandlet. Deretter skal det gis en oversikt over prosedyrene for undersøkelsen hvor mulige feilkilder og usikkerheter knyttet til den aktuelle metoden diskuteres. Det er også generelle prinsipper for slutninger fra likhet eller ulikhet fra forskjellige prøver, til svaret på spørsmålet om prøvene har felles opphav. Disse resultatene skal diskuteres i lys av utfallet av tidligere undersøkelser. Ved en slik oppbygging kan kvaliteten på selve undersøkelsene vurderes av enhver vitenskapsmann uavhengig av spesiell fagkunnskap.¹⁷⁶

Rognum-utvalget anbefalte at det utarbeides retningslinjer for hvordan den rettsmedisinske undersøkelsen skal gjennomføres, noe som i dag er gjort i både Sverige og Danmark. Retningslinjene kan være fastsatt i formelle regler eller ved at fagmiljøene selv utarbeider protokoller som angir prosedyrene for de enkelte undersøkelsene. En skriftlig beskrivelse av fremgangsmåten vil kunne fungere som en sjekklister, og dermed bidra til at undersøkelsene holder et faglig akseptabelt nivå.¹⁷⁷

3.4.5.2 Habilitet.

Det har flere ganger blitt anbefalt at habilitetsreglene for sakkyndige innskjerpes. Loven angir at en som er inhabil som dommer etter strpl. § 106 eller § 108, eller som står i avhengighetsforhold til hverandre ikke ”bør” oppnevnes,¹⁷⁸ men det er ikke noe forbud mot

¹⁷⁶ Bye (2004) pkt. 2

¹⁷⁷ NOU 2001:12

¹⁷⁸ Strpl. § 142

at en som har opptrådt som sakkyndig for politiet under etterforskningen senere blir oppnevnt av retten. Dersom det har vært tett etterfølgende kontakt mellom den sakkyndige og politiet, som tilfellet var i Lilandsaken, anbefales det at ytterligere en sakkyndig som ikke har hatt kontakt med politiet i den aktuelle sak oppnevnes. Tiltalen hviler i mange tilfeller på den første sakkyndiges arbeid og konklusjoner, og situasjonen kan da lett bli at han, dersom han er eneste oppnevnte sakkyndige, i retten vil komme i en forsvarsposisjon i forhold til sine tidligere uttalelser. Den tiltalte vil også kunne føle at den sakkyndige på grunn av sin kontakt med politiet, ikke opptrer nøytralt.¹⁷⁹ For å unngå mistanke om påvirkning, foreslås det at det trekkes klare skillelinjer mellom politiets og rettens bruk av sakkyndige, slik at den som har bistått politiet prinsipielt ikke oppnevnes for bruk i retten i samme sak. Dersom dette likevel blir nødvendig, bør det foretas en konkret vurdering, hvor det sentrale vil være i hvilken grad den sakkyndige har vært involvert i etterforskningsprosessen.¹⁸⁰

Jeg har forstått at en slik ordning vanskelig vil kunne la seg gjennomføre i Norge, fordi fagmiljøene er så små. For å redusere muligheten for at den sakkyndige lar seg påvirke av politiet, ville det etter min mening derfor være mer naturlig å benytte seg av ”blinde” sakkyndige under etterforskningen. Dette vil innebære at den sakkyndige ikke får kunnskap om hvem politiet mistenker for en handling, og heller ikke hvilke resultater politiet er avhengige av for å kunne knytte mistenkte til forbrytelsen.

3.4.5.3 Sentralt sakkyndigregister.

I 2007 ble det foreslått en annen ordning for å bryte de bånd som ofte kan oppstå mellom politi og sakkyndige. Forslaget gikk ut på å opprette en ordning hvor politiet i stedet for å ta direkte kontakt med den sakkyndige, melder sitt behov til en uavhengig instans som har kompetanse til å vurdere hvem som er kvalifisert til å utføre oppdraget, for eksempel

¹⁷⁹ NOU 1996:15 s. 186

¹⁸⁰ NOU 2001:12 s. 153

DRK.¹⁸¹ I dag finnes et slikt register hos DRKs sekretariat, og det inneholder en oversikt over sakkyndige fra ulike medisinske miljøer og deres kvalifikasjoner. Kommisjonen skal imidlertid kun gi opplysninger om navn på de sakkyndige og deres formelle kompetanse, og ikke gi råd om hvem som bør velges.¹⁸²

3.5 Konklusjon.

Analysene fra TIP viser at feiltolkninger fra sakkyndige er en viktig årsak til justismord. Lilandsaken, Torgersensaken, Moensakene og flere saker om seksuelt misbruk av barn, bekrefter at denne feilen også oppstår i norske saker.

I 2005 ble det publisert en artikkel hvor to forskere på grunnlag av TIPs materiale, drøftet årsaker til at sakkyndige feiltolker bevisene. Forfatterne konkluderte med at det er fire hovedårsaker til dette; de sakkyndige mangler kompetanse på det området de uttaler seg om, de trekker slutninger om årsakssammenheng ut fra likheter ved funnene uten å foreta noen form for sannsynlighetsberegning, de har en overdreven tro på egne metoder til tross for at disse mangler en vitenskapelig tilnærming, og de blir påvirket av andre ("bias").

Flere granskningsutvalg og omfattende forskning har kommet med flere forslag til løsninger på disse problemene. Dessverre har svært få av dem foreløpig ført til lovendringer i Norge, selv om mange av dem har blitt gjentatt av flere granskningsutvalg. Ut fra en økende bevissthet om at rettsmedisinere kan ta feil og om at metodene som brukes ikke alltid tilfredsstillende en vitenskapelig standard, vil jeg likevel tro at lovendringer vil bli gjort på dette området.

¹⁸¹ NOU 2007:7 s. 325

¹⁸² Forskrift om Den rettsmedisinske kommisjon § 4 m. merknad

4 Falske tilståelser¹⁸³

4.1 Innledning.

En tilståelse anses fra gammelt av for å være ”bevisenes dronning”, og har tung vekt som bevis i straffesaker. Det er en vanlig oppfatning at ingen vil tilstå en forbrytelse uten å være skyldig, men analysene fra TIP viser at falske tilståelser var eneste eller en medvirkende årsak til over 25 % av justismordene.¹⁸⁴ Det foreligger ingen tilsvarende analyser fra Norge, men Hollekimsaken, Karmøysaken og Moensakene er eksempler på at falske tilståelser også forekommer her hos oss.

4.2 Hvorfor tilstår noen en handling de ikke har begått?

TIP peker på at falske tilståelser kan ha flere grunner. Spesielt nevnes press og manipulasjon i politiavhør, misforståelse av situasjonen og redsel for lange fengselsstraffer.¹⁸⁵ Med manipulasjon menes en bevisst falsk presentasjon, som på en skjult måte og med hensikt får andre til å gjøre noe fordelaktig for manipulator.¹⁸⁶

Det er flere grunner til at påvirkning i politiavhør skiller seg fra annen påvirkning. Det er en lukket interaksjon mellom etterforsker og mistenkte, spørsmålene som stilles dreier seg i all hovedsak om hendelser i fortiden og gjenhenting av minner, og situasjonen er preget av stor usikkerhet og er stressende, med store konsekvenser for den mistenkte.¹⁸⁷

¹⁸³ En person tilstår en handling som han ikke har begått.

¹⁸⁴ <http://www.innocenceproject.org/understand/False-Confessions.php>

¹⁸⁵ ibid

¹⁸⁶ Kirkebøen (2009)

¹⁸⁷ Conti (1999) s. 24

Måten avhøret gjennomføres på, er altså en viktig faktor når det gjelder falske tilståelser, og siden avhør er politiets mest anvendte etterforskningsmetode, kan det være avgjørende for rettssikkerheten at disse blir gjennomført på en betryggende måte.¹⁸⁸

4.3 Typer av falske tilståelser.

Kassin og Wrightsman introduserte i 1985 en inndeling mellom tre typer falske tilståelser; *frivillige, kapitulerende og internaliserende*. Flere av disse modellene kan være aktuelle i samme sak.¹⁸⁹

4.3.1 Frivillig falsk tilståelse.

En person tilstår en handling han ikke har begått, uten noe form for press fra politiet. Slike tilståelser forekommer ofte når det gjelder høyt profilerte saker, og kan ha sitt utspring i et sykkelig behov for oppmerksomhet og berømmelse. En frivillig falsk tilståelse kan komme av en trang til å straffe seg selv, en følelse av skyld eller villfarelse, eller for å beskytte andre.¹⁹⁰ Det kan også forekomme at en person tilstår en mindre alvorlig forbrytelse enn den han har begått, for å slippe den lange straffen som er forbundet med sistnevnte.¹⁹¹

Hollekimsaken er et interessant norsk eksempel på frivillig falsk tilståelse. Hollekim tilstod å ha drept en leietaker på gården han forpaktet, og hevdet at han hadde kvittet seg med liket ved å dumpe det på fyllingen på Flesland flyplass, hvor det pågikk anleggsarbeid. Deler av flyplassen ble gravd opp, men liket ble aldri funnet.¹⁹²

¹⁸⁸ <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/article1440132.ece>

¹⁸⁹ NOU 2007:7 s. 317

¹⁹⁰ Kassin (2008) s. 249

¹⁹¹ Conti s. 21

¹⁹² <http://no.wikipedia.org/wiki/Hollekim-saken>

Det spesielle med denne saken, var at forsvareren prosederte på at tilståelsen var falsk, fordi han ikke fikk saken til å stemme. Under sine møter med forsvareren, hadde Hollekim kun bekymret seg for skjebnen til sine fire barn, og sin tidligere kone, som var medsiktet i saken. Han var også bekymret over utgiftene han hadde påført samfunnet ved utgravingen av flyplassen. Forsvareren hevdet i retten at Hollekim, på grunn av sin sterke religiøse overbevisning, hadde levd seg inn i en "Jesus-rolle" fordi det lå i hans natur å påta seg all skyld, og at tilståelsen måtte sees i lys av dette,¹⁹³ noe som førte til at Hollekim ble frikjent.

4.3.2 Kapitulerende falsk tilståelse.

Mistenkte tilstår en handling til tross for at han vet at han ikke har begått den. Tilståelsen kan komme som en reaksjon mot press fra politiet, for å slippe videre isolasjon, unngå straff eller for å slippe unna langvarige politiavhør. I flere tilfeller har det vist seg at mistenkte uriktig tror at han får gå hjem dersom han tilstår, slik at han kan bevise sin uskyld på et senere tidspunkt. Kapitulerende falsk tilståelse kan også forekomme ved at mistenkte forespeiles belønning i form av kortere straff, eller i form av andre fordeler dersom han tilstår.¹⁹⁴

Som eksempel på dette, kan nevnes Fritz Moen, som tilsto to seksualdrap etter langvarig press fra politiet. I begge sakene tilsto Moen fordi han følte seg svak og nervøs når politiet påstod at han hadde begått drapene. Politiet slo i bordet når han svarte feil, og lærte ham hva han skulle si. Moen oppfattet situasjonen slik at den eneste måten å komme seg ut av den på, var å avgi falsk tilståelse.¹⁹⁵ I den første saken, var i tillegg avhørene meget lange. I løpet av de tre dagene som gikk fra han ble arrestert og frem til han tilstod, ble han avhørt i 31.45 timer.¹⁹⁶

¹⁹³ <http://no.wikipedia.org/wiki/Hollekim-saken>

¹⁹⁴ Kasson (2008) s. 249

¹⁹⁵ NOU 2007:7 s. 290-91

¹⁹⁶ *ibid* s. 105

4.3.3 Internaliserende falsk tilståelse.

Mistenkte kommer sakte, men sikkert i den tro at det likevel er ham som har begått handlingen. Dette kalles også falske minner, og forekommer ofte i tilfeller hvor engstelige, forvirrede, utslitte eller pressede personer blir utsatt for sterkt manipulative og suggestible avhørsmetoder og isolasjon.¹⁹⁷

Et eksempel på dette har vi i Karmøysaken, hvor en person etter langvarig varetektsfengsling med total isolasjon utviklet falske minner og tilstod seksualdrap på sin kusine. Også i denne saken ble mistenkte utsatt for lange, manipulerende avhør. I tillegg ble han nektet kontakt med sin familie og tilgang til lesestoff.¹⁹⁸ Et spesielt innblikk i denne saken er gitt av Gudjonsson, som i 1998 skrev en artikkel om bakgrunnen for den falske tilståelsen.¹⁹⁹

4.4 Spesielt sårbare personer.

Noen ganger kan falske tilståelser forklares med mistenktes mentale tilstand. Barn, personer med lav IQ eller mentale lidelser, eller rusmiddelbrukere er blant dem som er mer utsatt for å avgi en falsk tilståelse enn andre, selv under det minste press fra politiet.²⁰⁰ I følge analysene fra TIP, kan dette blant annet henge sammen med at disse ofte har høy respekt for autoriteter, at de ikke forstår anklagene mot dem eller hvilke konsekvenser det vil ha å tilstå, eller at de feilaktig tror at de kan gå hjem etter avhøret, slik at de kan bevise sin uskyld på et senere tidspunkt.²⁰¹ Det er derfor viktig at politiet får opplæring i å gjenkjenne slike personlighetstyper og er klar over at disse er mer suggestible enn andre.

¹⁹⁷ Conti s. 22

¹⁹⁸ Eskeland (1998) s. 26-27

¹⁹⁹ Gudjonsson (2004) s. 287-315

²⁰⁰ Bell http://www.trutv.com/library/crime/notorious_murders/not_guilty/coerced_confessions/3.html

²⁰¹ <http://www.innocenceproject.org/understand/False-Confessions.php>

4.4.1 Gudjonssons "suggestibility scale".

I 1984 utviklet Gudjonsson en test for å undersøke hvor lett personer ble påvirket av omgivelser, inntrykk og press eller autoriteter i en avhørssituasjon.

Ved gjennomføringen av testen, blir mistenkte fortalt en forholdsvis lang historie fra en som utgir seg for å være en myndighetsperson, og blir senere bedt om å svare på spørsmål angående historien. Flere av spørsmålene er ledende, med feil resonnement i forhold til historien. På enkelte av spørsmålene forsøker avhørslederen, ved hjelp av tonefall eller fakter, å signalisere til den mistenkte at det ikke er disse svarene han er ute etter, selv om mistenkte svarer rett i forhold til historien.²⁰² Testens formål er å identifisere spesielt sårbare personer, som altså er mer tilbøyelige til å påvirkes av press i politiavhør, slik at kapitulerende eller internaliserende falske tilståelser kan unngås.

4.5 Tilgjengelig forskning.

Det meste av forskningen på falske tilståelser stammer fra USA og Storbritannia, men det den viser om menneskelig påvirkning av ulike strategier, må gjelde uavhengig av landegrensene. Britene endret på 1980- tallet sine avhørsmetoder fra amerikanske, manipulative teknikker til mer nøytrale metoder for innhenting av informasjon, og det er særlig britisk avhørsmetodikk som har vært gjenstand for omfattende forskning de siste 25 årene. Det meste av forskningen i dag konsentreres rundt de to retningene, altså manipulative og nøytrale avhørsmetoder.²⁰³

Opp gjennom tidene har det vært lite åpenhet rundt avhørssituasjonen her i Norge, og den første undersøkelsen på området kom først i 1999.²⁰⁴ Denne undersøkelsen avslørte at også

²⁰² http://no.wikipedia.org/wiki/Gudjonsson_suggestibility_scale

²⁰³ Rachlew (2003) s. 402

²⁰⁴ Rachlew (1999) s. 1-82

norske etterforskere benyttet amerikanske manipulasjonsteknikker under avhøret, og førte til en tilnærming mot de britiske teknikkene. For å belyse denne utviklingen i Norge, anser jeg det for nødvendig å se nærmere på de to ulike retningene innen avhørsteknikk.

4.6 Amerikansk avhørsteknikk.

I USA er manipulative avhørsteknikker akseptert gjennom rettspraksis.²⁰⁵ Formålet med gjennomføringen av avhøret er å få den mistenkte til å tilstå ugjerningen tidligst mulig. I 1962 kom boken ”*Criminal Interrogation and Confession*”,²⁰⁶ en guide til hvordan etterforskeren kan bryte ned mistenktes motvilje mot fortelle sannheten, og hvordan en tilståelse kan oppnås ved å benytte menneskelig svakhet og sårbarhet gjennom ulike teknikker, avhengig av mistenktes emosjonelle tilstand.²⁰⁷ Denne boken har senere kommet ut i flere, oppdaterte utgaver. Boken gir en innføring i den såkalte Reids avhørsteknikk, som ble utviklet av de tidligere politietterforskerne Inbau, Reid og Buckley. Teknikken er nå et registrert varemerke for firmaet John E. Reid & Associates, som tilbyr kurs i metoden.²⁰⁸ Det hevdes at teknikken er så effektiv at avhøreren vil bli en vellykket etterforsker dersom modellen blir fulgt,²⁰⁹ og at metoden også beskytter uskyldige, fordi etterforskere som behersker den blir så flinke til å lese mistenktes kroppsspråk at uskyldige fort kan identifiseres og avhøret avsluttes.²¹⁰

Reids teknikk består av tre komponenter; saklig analyse, atferdsanalyse og forhør.²¹¹

²⁰⁵ Rachlew (2003) s. 408

²⁰⁶ l.c

²⁰⁷ Rachlew (1999) s. 15

²⁰⁸ <http://reid.com/>

²⁰⁹ Rachlew (2003) s. 407

²¹⁰ *ibid* s. 409

²¹¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Reid_technique

4.6.1 Saklig analyse.

Resultatene fra etterforskningen analyseres, og resultatene benyttes til å utelukke mistenkte, finne andre mistenkte, eller øke tilliten til at politiet klarer å identifisere hvem som er skyldig eller uskyldig i det etterfølgende intervju. Analysene skal også kunne benyttes til å bestemme hvilke teknikker som skal benyttes ved selve avhøret.²¹²

4.6.2 Atferdsanalyse.

Dette er en intervjuprosess som skal kartlegge mistenktes atferd. Mistenkte blir stilt en rekke spørsmål, og boken inneholder forslag til hvordan mistenktes verbale eller ikke-verbale oppførsel kan avsløre hvorvidt han er skyldig eller uskyldig.²¹³ Forfatterne er overbevist om at de provokative spørsmålene som stilles gjør at politiet kan identifisere hvem som lyver og hvem som snakker sant.²¹⁴

Nyere forskning viser imidlertid at politifolk ikke er flinkere i å avsløre løgn enn andre, og at stereotype oppfatninger av hvilke tegn som avslører løgn ikke stemmer med virkeligheten.²¹⁵ Det kan imidlertid finnes atferdstegn på løgn, men disse er så små at de ikke kan observeres i en intervjusituasjon, men krever gjentatte analyser med videoverktøy.²¹⁶

4.6.3 Forhør.²¹⁷

Hvis politiet etter atferdsanalysen bestemmer seg for at mistenkte er skyldig, gir metoden en oppskrift på ni trinn²¹⁸ på hvordan en tilståelse skal oppnås. Det er viktig at

²¹² http://en.wikipedia.org/wiki/Reid_technique

²¹³ Vedlegg 2

²¹⁴ Rachlew (1999) s. 15

²¹⁵ Høyland (2003) s. 21-40

²¹⁶ Magnussen og Stridbeck (2001) s. 81-97

²¹⁷ Vedlegg 3

etterforskeren beholder sin overbevisning om mistenktes skyld gjennom hele denne prosessen.

4.6.3.1 Trinn 1 – Direct, Positive Confrontation.

Etterforskeren skal gjøre det klart for mistenkte at politiet ”vet alt”, og gi mistenkte en mulighet til å forklare hvorfor han begikk ugjerningen.

4.6.3.2 Trinn 2 – Theme Development.

På dette stadiet må etterforskeren avgjøre om mistenkte er en emosjonell eller en følelseskald person, fordi de skal manipuleres med ulike teknikker.

Dersom mistenkte er emosjonell, går teknikken ut på å gjøre handlingen mer unnskyldende. Dette kan for eksempel gjøres ved å vise forståelse for at den mistenkte utførte handlingen, eller ved å laste offeret eller andre for å ha fått mistenkte til å foreta den.

Dersom mistenkte er en følelseskald person, kan avhøreren forsøke å få mistenkte til å innrømme at han har løyet om en tilfeldig side ved hendelsen, eller innrømme at han har på åstedet eller i kontakt med offeret. Hvis ingenting annet virker, kan løgn og bedrageri benyttes, for eksempel ved å fortelle at en medskyldig har tilstått.

4.6.3.3 Trinn 3 – Handling Denials.

Fordi gjentakende nektelser vil gjøre det vanskeligere å fremtvinge en tilståelse, må ikke mistenkte få mulighet til å benekte sin skyld mer enn én gang. Dersom den mistenkte fortsetter å nekte for å ha begått forbrytelsen, skal han avbrytes av etterforskeren, og på nytt konfronteres med at politiet ”vet alt”. Fortsetter han likevel å nekte, kan teknikken ”good cop/bad cop” introduseres, en teknikk som går ut på at en eller flere etterforskere veksler

²¹⁸ Rachlew (2003) s. 408-419

mellom å være forståelsesfulle eller anklagende. Det hevdes at taktikken blir mest effektiv dersom etterforskeren selv spiller begge rollene, fordi effekten av ”snill” dermed forsterkes.

4.6.3.4 Trinn 4 – Overcoming Objections.

Mistenkte vil på dette trinnet komme med en forklaring på at han ikke *kan* ha foretatt handlingen. Dette oppfattes som et sikkert tegn på skyld, fordi en som er uskyldig ikke vil begynne å protestere, men fortsette å nekte for handlingen. Etterforskeren skal på dette trinnet lytte til og akseptere protestene, men utnytte dem til å introdusere et tema (som på trinn 2) som kan unnskyldte hendelsen eller gjøre den mindre alvorlig.

4.6.3.5 Trinn 5 – Keeping the Suspect’s Attention.

Mange mistenkte vil nå begynne å trekke seg mentalt inn i seg selv, noe som oppfattes som et tegn på at vedkommende strever med å bestemme seg for om han fortsatt skal lyve eller fortelle sannheten. På dette stadiet skal etterforskeren fysisk flytte seg nærmere, uten at den mistenkte blir oppmerksom på det, fordi det fysiske nærværet vil føre til økt angst hos mistenkte og svekke hans selvtillit. Dette vil øke sannsynligheten for at han velger å tilstå.

Emosjonelle mistenkte vil kunne reagere på forsiktig berøring, og en klapp på skulderen eller armen vil kunne formidle en forståelse for den mistenktes situasjon, noe som skal gjøre det lettere å tilstå. Dette er et kritisk punkt, og virker best på yngre mennesker eller førstegangsforbrytere.

4.6.3.6 Trinn 6 – Handling the Suspects Passive Mood.

Avhøret har nå kommet så langt at mistenkte vil begynne å gi etter. Etterforskeren må derfor gå tilbake til det tema som hadde størst innvirkning på trinn 2, og det er viktig at han formidler forståelse og sympati med mistenkte, og oppfordrer ham til å fortelle sannheten. På dette stadiet kan etterforskeren med fordel spille på mistenktes følelser i forhold til

familien, og overbevise ham om at dårlig samvittighet vil ødelegge ham dersom han ikke tilstår. Dersom mistenkte begynner å gråte, er dette et godt tegn på at tilståelsen nærmer seg.

4.6.3.7 Trinn 7 – Presenting the Alternative Question.

Mistenkte skal nå presenteres for to alternative hendelsesforløp, hvor det ene er mer sosialt akseptert enn det andre, for eksempel om hendelsen var planlagt eller om den skjedde spontant. Det forventes at mistenkte velger det mest aksepterte alternativet, men uansett hvilket han velger, er skyld innrømmet.

4.6.3.8 Trinn 8 – Bringing the Suspect into the Conversation.

Neste oppgave blir å samle inn detaljer om forbrytelsen, noe som gjennomføres ved at avhøreren stiller spørsmål som stimulerer korte, enkle svar. Etter at mistenkte har bundet seg til åstedet, kan han konfronteres med alternative spørsmål om hvordan forbrytelsen ble gjennomført. Deretter bringes et vitne inn i rommet, og mistenkte blir konfrontert med det han har fortalt etterforskeren. Dette gjøres fordi terskelen for å trekke tilståelsen tilbake blir høyere dersom tilståelsen er avgitt til flere.

4.6.3.9 Trinn 9 – The Written Confession.

Tilståelsen nedtegnes. Etterforskeren bør sørge for å få med nøytral informasjon og bevisst skrive ned noen feil som mistenkte kan korrigere under gjennomlesing før han underskriver.

4.7 Britisk avhørsteknikk.

Frem til midten av 1980-årene, fikk britiske etterforskere liten eller ingen opplæring i avhørsteknikk. Tidlig på 1980-tallet ble en rekke saker, hvor mistenkte hadde tilstått i politiavhør og senere trukket tilståelsen tilbake, gjenopptatt og endte med frifinnelse, noe

som førte til at britisk politi måtte tåle en omfattende granskning. De første undersøkelsene som ble gjort, avslørte at britiske politiavhør var preget av en manipulativ ”tilståelseskultur” med teknikker hentet fra amerikansk litteratur.²¹⁹ Nye regelverk ble introdusert, og for å kunne utelukke beskyldninger om fabrikasjon av bevis, ble det obligatorisk med lydopptak fra alle politiets avhør av mistenkte.²²⁰ Lydopptakene gjorde det mulig med en direkte evaluering av teknikkene som ble brukt under avhørene, og viste at avhørsmetodikken avvek kraftig fra etiske og psykologiske prinsipper, og truet påliteligheten av innsamlet informasjon.²²¹

Flere forskere, hovedsakelig psykologer med spesialkompetanse på minnefunksjon, suggestibilitet, kommunikasjon og lignende, ble engasjert for å undersøke hvordan politiet gjennomførte sine avhør, hvilke metoder som ble brukt og hvilke teorier og opplæring som lå til grunn for metodikken.²²² Forskningen fastslo at avhørsteknikkene var den avgjørende årsaken til falske tilståelser og at tilståelser ellers hang tett sammen med bevisenes styrke. Et bytte av strategier ble foreslått; politiet ble oppmuntret til å innta en mer nøytral posisjon, og å tilnærme seg avhøret med en sannhetssøkende fremfor tilståelsesbasert teknikk. Dette førte til at britisk politi i samarbeid med universitetsmiljøene utviklet et obligatorisk kurs i avhørsteknikk.²²³ Opplæringen og metodikken fikk akronymet PEACE.²²⁴

²¹⁹ Rachlew (2003) s. 403-404

²²⁰ Rachlew (1999) s. 3

²²¹ Lydopptaksprosjektet (2003) s. 2

²²² Rachlew (2003) s. 403-404

²²³ Rachlew (1999) s. 4

²²⁴ Hver bokstav representerer ett av trinnene i programmet.

4.7.1 P.E.A.C.E.²²⁵

Kurset er bygget på etablerte vitnepsykologiske teorier hvor samtaleprinsipper som redelighet, toleranse, integritet og aktiv lytting står sentralt. Kommunikasjonsmessige feil identifiseres og lukes ut, og oversnakking og avbrytelser forebygges blant annet ved å fokusere på forutinntatthet. Manipulasjonsteknikkene er altså byttet ut med etablerte samtale/konversasjonsteknikker, hvor det blant annet legges vekt på åpenhet omkring anvendt metodikk og gjennomføringen av avhøret.²²⁶ Modellen består av 5 trinn:²²⁷

4.7.1.1 Trinn 1 – Planning and Preparation.

For å kunne stille relevante spørsmål og kontrollspørsmål, må avhøreren må ha inngående kjennskap til faktum i saken, og det må utarbeides en plan for gjennomføringen. Avhøret må derfor forberedes nøye.²²⁸

4.7.1.2 Trinn 2 – Engage and Explain.

I forkant av avhøret er det viktig å etablere kontakt med den mistenkte, og ha forståelse for hans situasjon. Det er viktig at etterforskeren orienterer den mistenkte om grunnen til avhøret, hvordan det vil gjennomføres og hva som kommer til å skje videre. Dette kan gjerne gjøres samtidig som mistenkte informeres om sine rettigheter. Det er også viktig at etterforskeren tar hensyn til menneskelige behov som mat og drikke, og nødvendigheten for at mistenkte føler seg trygg. Etterforskeren vil slik fremstå som profesjonell, og avhøret som rettferdig.²²⁹

²²⁵ Rachlew (2003) s. 405

²²⁶ *ibid* s. 405-406

²²⁷ Rachlew (1999) Appendix A s. 1-23

²²⁸ Riksadvokaten (2002) s. 102

²²⁹ Rachlew (1999) s. 11-12 jf. Appendix E s. 4

4.7.1.3 Trinn 3 – Account.

Informasjonen skal samles inn, noe som kan være vanskelig fordi etterforskerens og mistenktes personlighet blir stilt opp mot hverandre. Ulike samtaleteknikker kan benyttes, herunder kognitiv intervjueteknikk,²³⁰ en minnestimulerende teknikk som blant annet omfatter bruk av åpne spørsmål, at den som avhøres blir bedt om å tenke tilbake og at han blir bedt om å endre rekkefølge og perspektiv på det som skjedde. Teknikken kan føre til at den som avhøres husker opp til 40 % mer enn han ville ha gjort ved et tradisjonelt avhør med spørsmål og svar,²³¹ men uansett hvilken teknikk som benyttes, er det viktig at etterforskeren lytter og ikke avbryter mistenkte.²³²

4.7.1.4 Trinn 4 – Closure.

Avhøret må ikke avsluttes for brått. Informasjonen som har fremkommet under avhøret oppsummeres og den avhørte skal få mulighet til å stille spørsmål. Alle må ha forstått hva som har skjedd under avhøret og hva som kommer til å skje videre. Den avhørte kan med fordel takkes for sin samarbeidsvilje.²³³

4.7.1.5 Trinn 5 – Evaluation.

Etter at avhøret er fullført, må det vurderes om informasjonen som fremkom er dekkende, eller om det bør foretas ytterligere avhør. Denne vurderingen må gjøres i sammenheng med det materialet som allerede foreligger i saken.²³⁴

²³⁰ Vedlegg 4

²³¹ Frey (2006)

²³² Rachlew (1999) Appendix A s. 4

²³³ [http://wikicrimeline.co.uk/index.php?title=PEACE_Interviews#P - Preparation .26 Planning](http://wikicrimeline.co.uk/index.php?title=PEACE_Interviews#P_-_Preparation_.26_Planning)

²³⁴ [http://wikicrimeline.co.uk/index.php?title=PEACE_Interviews#A - Account](http://wikicrimeline.co.uk/index.php?title=PEACE_Interviews#A_-_Account)

Etterforskeren kan med fordel også reflektere over sin egen atferd under avhøret, og identifisere områder for fremtidig utvikling eller forbedring. En slik vurdering kan også være en ypperlig forberedelse til en eventuell rettssak.²³⁵

4.7.2 "Tier".²³⁶

Etterfølgende evalueringer av kurset viste at det ikke helt hadde den ønskede effekten, noe som førte til at avhørskurset "tier" ble innført i 2001.²³⁷ Kurset er en femtrinnsmodell, som skal gi etterforskerne inngående kunnskap om gjennomføring av avhør med fokus på etikk, kommunikasjon og taktikk.²³⁸

4.8 Norsk avhørsteknikk.

4.8.1 Regler.

De rettslige rammene for politiavhør av mistenkte er inntatt i strpl. kap. 18 og påtaleinstruksen kap. 8. Mistenkte har ingen forklaringsplikt, og skal i forkant av avhøret gjøres kjent med dette. Han skal samtidig forklares hva saken gjelder, informeres om en eventuell siktelse, og at han har rett til å la seg bistå av forsvarer etter eget valg.

Forsvareren skal, dersom mistenkte ber om det, gis adgang til å være til stede under avhøret.²³⁹

Nærmere regler om selve gjennomføringen av avhøret er inntatt i Påtaleinstruksen § 8-2. Reglene er svært generelle, og de er åpne for tolkning og skjønn.

²³⁵ Rachlew (1999) Appendix A s. 4

²³⁶ <http://www.gloucestershire.police.uk/sei/s/931/f87.pdf>

²³⁷ Rygh (2008) s. 40

²³⁸ *ibid* s. 41

²³⁹ Strpl. §§ 230 og 232 jf. Påtaleinstruksen §§ 8-1 (1) (2) og 8-4

4.8.2 Opplæring.

Den første norske studien rundt avhørsmetodikk kom i 1999.²⁴⁰ Dette var en spørreundersøkelse gjennomført ved Vold-, ran- og sedelighetsavsnittet ved politikammeret i Oslo, og var foranlediget av frikjennelsen i Karmøysaken.²⁴¹ Studien konkluderte med at norske etterforskere, med unntak fra etterforskning av seksuelle overgrep mot barn, hadde liten eller ingen formalkompetanse i avhørsteknikk, og at undervisningen ved Politihøyskolen var konsentrert om hvordan de prosessuelle reglene skulle nedskrives i politirapportene. De fleste savnet bedre opplæring på dette feltet.²⁴²

Avhør har her til lands har stort sett blitt gjennomført bak lukkede dører, uten mulighet til kritikk, korreksjon eller refleksjon.²⁴³ Den overordnede er ikke til stede, og kan derfor ikke gi noen tilbakemelding på gjennomføringen av avhøret.²⁴⁴ Opplæringen i avhørsteknikk har vært svært mangelfull, og har stort sett skjedd ved at ”avhørsekspertene” ble invitert til Politihøyskolen for å forelese.²⁴⁵ Etterforskernes egne vurderinger og standpunkter om hva som er effektivt, og hvor langt man kan gå uten at reglene brytes, vil dermed lett bli til sannheter som videreføres til nye kolleger.²⁴⁶

Den norske undersøkelsen viser at det på 1980- og 90- tallet ble utarbeidet visse retningslinjer for hvordan et avhør skulle utføres i praksis. Disse var imidlertid ikke offentlige, og kun ment for bruk innad i politiet. En nærmere redegjørelse av innholdet i disse avsløres ikke i undersøkelsen, men det hevdes at opplæringsmaterialet bestod av artikler, skrevet av etterforskere som ble ansett for å være gode avhørere, og beskriver

²⁴⁰ Rachlew (1999) s. 1-82

²⁴¹ Fashing og Rachlew (2009) s. 41

²⁴² Rachlew (2003) s. 402

²⁴³ *ibid* s. 401-402

²⁴⁴ Rachlew (1999) s. 54

²⁴⁵ Rachlew (2003) s. 422

²⁴⁶ *l.c*

”triks” som skulle ”motivere” mistenkte til å tilstå. Mange av ”triksene” var manipulative metoder som gjenfinnes i amerikanske retningslinjer for politiavhør.²⁴⁷

Først i 2003 blir innholdet i opplæringsmateriellet beskrevet.²⁴⁸ Artikkelen ”Avhørsteknikk”, skrevet i 1987 av to erfarne etterforskere, var i følge Rachlew det eneste opplæringsmateriellet ved politiskolen,²⁴⁹ en artikkel tuftet på etterforskernes egne erfaringer som avhørere.²⁵⁰ Det nevnes ikke at mistenkte reelt sett kan være uskyldig,²⁵¹ men presiseres derimot, i følge Rachlew, at den som skal gjennomføre avhøret fra første stund må være overbevist om at mistenkte er skyldig. Målet skulle altså, på samme måte som i USA, være å skaffe en tilståelse.²⁵² En slik presumpsjon av skyld, strider mot objektivitetsprinsippet i straffeprosesslovens § 226 (3), som pålegger politiet til både å innhente informasjon som taler til fordel for og mot den mistenkte.

Forfatterne anbefaler at man innleder med en ”uformell samtale”, før mistenkte informeres om sin rett til å nekte å forklare seg. Dette ble ansett for å være i tråd med reglene, da denne samtalen ikke ble regnet som en del av selve avhøret. Videre anbefales det at avhøret innledes sent på kvelden og fortsetter utover natten, for å ”skape en stemning som er en viktig ramme rundt avhøret”.²⁵³ Analyser av politiavhør fra 80- tallet viser at både skyldpresumpsjonen og nattavhør var vanlige på denne tiden,²⁵⁴ selv om loven forbyr avhør som tar sikte på å trette ut mistenkte, og gir pålegg om at han skal gis anledning til å få sedvanlige måltider og nødvendig hvile.²⁵⁵

²⁴⁷ Rachlew (2003) s. 401

²⁴⁸ *ibid* s. 400-439

²⁴⁹ I hvert fall frem til 1992 da forskeren selv ble uteksaminert.

²⁵⁰ Rachlew (2003) s. 422

²⁵¹ *ibid* s. 401

²⁵² *ibid* s. 423

²⁵³ *l.c*

²⁵⁴ Rachlew (2003) s. 424

²⁵⁵ Strpl. § 92 jf. Påtaleinstruksen § 8-2

Lier, en av forfatterne av disse retningslinjene går for øvrig sterkt i mot disse påstandene, og hevder at feilaktige fortolkninger viser til meninger og retningslinjer som aldri har eksistert.²⁵⁶ Han hevder videre at politiets objektivitetsplikt ble sterk understreket, og at det som henvises til som ”taktiske triks”, for eksempel anbefalingen om avhør på kveldstid, i realiteten var for å unngå unødige forstyrrelser som ville forekommet i den vanlige arbeidstid.²⁵⁷ Opplæringen i avhørsteknikk, var riktig nok råd fra erfarne etterforskere og egen erfaring, men i følge Lier ble det også her lagt tydelig vekt på at reglene i lov og instruks skulle følges.²⁵⁸

Retningslinjene som ble utarbeidet på 1990- tallet, viser, i følge Rachlew, at det i enkelte saker fremdeles ble lagt vekt på å få en tilståelse fra mistenkte, og jeg har ikke funnet noe som tilbakeviser dette. I følge disse retningslinjene, skal den ”uformelle samtalen” med mistenkte, både etablere gjensidig tillit og hjelpe etterforskeren å ”komme under huden” på mistenkte. Etterforskeren skal under samtalen registrere hva mistenkte har vanskelig for å snakke om, eller hva som gjør ham lei seg, slik at dette kan benyttes mot ham på et senere tidspunkt.²⁵⁹ Det understrekes at etterforskeren skal fremstille seg selv som en venn som mistenkte kan stole på i denne vanskelige tiden, og at han under avhøret sitter så nært at han har mulighet til å berøre mistenkte for å vise sympati når han merker at han begynner å slite mentalt.²⁶⁰ Alle disse manipulasjonsteknikkene finner jeg igjen i Reids nitrinnsmodell. Rachlew understreker imidlertid at dette ikke nødvendigvis gjenspeiler den faktiske situasjonen i Norge.

En engelsk undersøkelse av 600 lydopptak av politiavhør, viste blant annet at det var de avhørerne som anså seg selv for å være gode, som var de farligste. Deres avhør bar preg av en skyldpresumpsjon, hvor målet kun var å få den mistenkte til å tilstå. Det var også disse

²⁵⁶ Lier (2004) s. 75-76

²⁵⁷ ibid s. 77

²⁵⁸ ibid s. 78

²⁵⁹ Rachlew (2003) s. 424

²⁶⁰ ibid s. 424-429

som ble foretrukket av ledelsen i spesielt vanskelige saker med få bevis og stort oppklaringspress.²⁶¹ I England gjaldt dette altså bare en gruppe av etterforskerne, og det er tenkelig at situasjonen har vært tilsvarende hos oss. Det har likevel ofte vært disse ”ekspertene” som har blitt invitert for å forelese om avhørsteknikk, og som dermed lett vil fremstå som forbilder for de yngre etterforskerne, slik at metodene videreføres.²⁶²

4.8.3 Praksis.

Selv om Lier sterkt avviser denne ”tilståelseskulturen”, viste den norske spørreundersøkelsen²⁶³ at hele 20 % var villige til å benytte manipulative metoder for å få frem en tilståelse fra den mistenkte. Det ble opplyst om over 20 forskjellige teknikker som ble brukt for å tvinge frem en tilståelse, og alle kan finnes igjen i amerikansk praksis. De mest brukte var normalisering av hendelsen, minimalisering av alvorlighetsgraden, empati og sympati med den mistenkte, styrking av den mistenktes selvtillit og råd om å tilstå.²⁶⁴ Disse teknikkene ble benyttet til tross for at over 50 % av deltakerne så farene som var forbundet med slike. De overordnede var til dels klar over at slike metoder ble benyttet, men mente at etterforskerne ikke gjorde noe ulovlig dersom de bare lovet ting de kunne holde.²⁶⁵ Selv om det ikke kom frem av denne undersøkelsen, har det også vist seg at det har vært en utstrakt bruk av varetekt og isolasjon som pressmiddel her i landet. Dette kommer jeg tilbake til under pkt. 4.10.1.

Det må understrekes at 80 % av deltakerne i undersøkelsen ikke rapporterte bruk av manipulative metoder, fordi de så farene som er forbundet med dette. Undersøkelsen har i tillegg blitt gammel, og det foreligger så vidt jeg vet ingen nyere undersøkelser på området. Det er derfor tenkelig at situasjonen er en annen i dag.

²⁶¹ Rachlew (2003) s. 404

²⁶² *ibid* s. 435

²⁶³ Rachlew (1999) s. 1-82

²⁶⁴ *ibid* s. 45

²⁶⁵ *ibid* s. 46

4.9 anbefalinger.

Psykologisk forskning har identifisert flere faktorer som er viktige eller spesielt utfordrende når det gjelder mellommenneskelig kommunikasjon og teknikker for innhenting av pålitelig informasjon.²⁶⁶ Flere anbefalinger har blitt gitt på dette området, mange etter mønster fra Storbritannia.

4.9.1 Opplæring og trening.

Nesten all publisert litteratur rundt avhørsteknikk understreker viktigheten av tilstrekkelig opplæring og trening, og det anbefales at det legges vekt på å utvikle politiets ferdigheter i mellommenneskelig kommunikasjon. Dette har også blitt påpekt av Europarådets Torturkomité (CPT).²⁶⁷

Grunnleggende kunnskap om forhold som kan utløse falske tilståelser og hva som karakteriserer de ulike typer, vil både gi politiet mulighet til å utvikle metoder som reduserer faren for at en falsk tilståelse avgis, og øke muligheten for at de oppdages før det er for sent.

4.9.2 Faste retningslinjer.

CPT anbefaler at det utvikles faste retningslinjer for hvordan et avhør skal gjennomføres. Disse retningslinjene bør blant annet omfatte:²⁶⁸

1. Informasjon til den mistenkte om identiteten (navn og nr) til dem som er tilstedeværende under avhøret.

²⁶⁶ Rachlew (1999) s. 1

²⁶⁷ CPT (1992) §§ 59- 60

²⁶⁸ CPT (1996) § 40

2. Tidsgrenser for avhøret.
3. Faste hvilepauser mellom avhørene.
4. Faste pauser i avhøret.
5. Hvilke steder avhøret kan finne sted.
6. Informasjon til mistenkte om hvorvidt han kan måtte stå under avhøret.
7. Spesielle forhåndsregler ved avhør av mistenkte som er påvirket av alkohol eller narkotika.

4.9.3 Avhør av vitner vs. mistenkte.

De fleste land har ulike regler for avhør av vitner og mistenkte, og politiet har ofte forskjellig agenda når det gjelder hvem de tror de har med å gjøre. I vitneavhør er politiet ofte mer interessert i å lokke frem mest mulig nøyaktig og relevant informasjon enn de er når det gjelder mistenkte, hvor avhøret ofte bare rettes mot å få en tilståelse. Det er lite forskning rundt likheter og forskjeller som oppstår i de to typer avhørssituasjoner, men de samme følelsesmessige tilstandene kan inntre uavhengig av hvilken posisjon den som avhøres har. Dette er det viktig å ha kunnskap om når det skal vurderes hvilken teknikk som skal benyttes i ulike situasjoner. I flere tilfeller kan det være hensiktsmessig å bruke de samme teknikkene uavhengig av hvem det er som skal avhøres, og det må vises varsomhet ved distinksjonen mellom vitner og mistenkte fordi det kan tenkes at mistenkte er et nøkkelvitne i saken, eller at et vitne senere får status som mistenkt.²⁶⁹

Det kan også tenkes at mistenkte er uskyldig, og kan ha behov for å forsterke hukommelsen når han skal forklare seg for politiet.²⁷⁰ Det kan derfor være formålstjenlig å benytte kognitiv avhørsteknikk også når det gjelder avhør av mistenkte, noe som i dag blir gjort.²⁷¹

²⁶⁹ Rachlew (1999) s. 9-10

²⁷⁰ *ibid* Appendix A s. 12

²⁷¹ Personlig meddelelse fra student på 3. avd. ved Politihøgskolen.

4.9.4 Hvem bør foreta avhøret?

Det bør ikke være en tilfeldighet hvem som skal gjennomføre avhøret. Den som velges, må ha tilstrekkelig kunnskap til de lovbestemmelser som avhøret retter seg mot, og til innholdet i reglene for avhør. Den som skal avhøre mistenkte, bør også ha tilstrekkelig erfaring med dette, og det bør ved utvelgelsen tas hensyn til hvilken mennesketype mistenkte er, herunder alder, kjønn og kulturbakgrunn.²⁷²

Målet med avhøret skal være å innhente tilstrekkelig informasjon til at påtalemyndigheten, eventuelt retten, på et senere tidspunkt kan vurdere om mistenkte er gjerningspersonen.²⁷³ Den som gjennomfører avhøret må derfor ikke være forutinntatt om mistenktes skyld, noe som også understrekes av CPT.²⁷⁴

4.9.5 Hvordan bør avhøret gjennomføres?

I et politiavhør, er det i utgangspunktet et ”ovenfra og ned” forhold mellom avhøreren og mistenkte, og en uetisk avhører kan utnytte denne situasjonen fremfor å gjøre et forsøk på å minimalisere avstanden mellom egen og mistenktes posisjon.²⁷⁵ Etiske avhør forutsetter at forholdet mellom partene er basert på empati, slik avhøreren klarer å se saken fra begge sider. Det er viktig at mistenkte får snakke fritt og gi en sammenhengende forklaring,²⁷⁶ uten stadige avbrytelser, og uten at samtalen får en brå slutt. De fleste unngår å snakke med mennesker som bryter disse grunnleggende prinsippene for kommunikasjon, og i et avhør kan dette være ødeleggende for hvor mye informasjon mistenkte vil ut med.²⁷⁷ Gjentatte avbrytelser kan også føre til at mistenkte mister konsentrasjonen når han forsøker

²⁷² Riksadvokaten (2002) s.101-102

²⁷³ *ibid* s. 101

²⁷⁴ CPT(2002) § 34

²⁷⁵ Rachlew (1999) s. 18

²⁷⁶ Strpl. § 92 (1)

²⁷⁷ Rachlew (1999) s. 18

å huske tilbake, eller at han begynner å forvente avbrytelser og går over til å svare kort på spørsmål, slik at potensielt viktig informasjon går tapt.²⁷⁸

4.9.6 Lyd- og videoopptak.

Lyd- eller videoopptak av avhøret kan ha flere fordeler, og anbefales både av TIP og CPT. Slike opptak kan beskytte mistenkte mot bruk av manipulasjon, og vil også beskytte politiet for spekulasjoner omkring dette. Dersom mistenkte har avgitt en tilståelse, vil opptak også gjøre det vanskeligere å nekte for dette på et senere tidspunkt, eller å trekke den tilbake under henvisning til press fra politiet.²⁷⁹ I tillegg vil opptak av avhørene gjøre det mulig å evaluere metodene som blir benyttet under avhøret, noe som åpner for at etterforskerne etter å ha sett sine egne og sine kollegers atferd i avhørssituasjonen kan lære av sine feil og forbedre sine prestasjoner.

Litteraturen trekker imidlertid frem to potensielle ulemper ved opptak av politiforklaringer. Det har blitt argumentert med at opptak kan føre til at antallet tilståelser synker, men undersøkelser har vist at dette ikke er tilfellet, og at opptak av politiforklaringer kun vil representere et positivt rettssikkerhetsstimulerende tiltak.²⁸⁰ For det andre, påpekes faren ved at politiet kun setter opptaket på når det er formålstjenlig, og at uformelle samtaler dermed ikke omfattes av opptaket.²⁸¹ For å unngå dette, anbefaler TIP at også disse samtalene tas opp på lyd eller video.²⁸²

²⁷⁸ Rachlew (1999) s. 26

²⁷⁹ <http://www.innocenceproject.org/fix/False-Confessions.php> og CPT (1996) § 40

²⁸⁰ Lydopptaksprosjektet (2003) s. 13

²⁸¹ *ibid* s. 14

²⁸² <http://www.innocenceproject.org/fix/False-Confessions.php>

4.9.7 Hvem skal skrive rapporten?

Noen år etter at obligatoriske opptak ble innført i England i 1984, ble spørsmålet om hvem som skulle skrive ut avhøret aktualisert. Var det nødvendig at etterforskeren selv brukte tid på dette, eller kunne det gjøres av sivile? Omfattende studier som ble iverksatt, konkluderte med at sivile skrev fortere og var mer objektive enn etterforskerne. Rapportene ble også mer sammenhengende og hadde bedre språk.²⁸³ I tillegg var ordningen ressursbesparende og frigjorde politiutdannet personell til andre oppgaver.²⁸⁴

4.10 Utvikling.

I 2000, nedsatte riksadvokaten en arbeidsgruppe som særlig skulle se på etterforskning av drapssaker med ukjent gjerningsmann,²⁸⁵ hvor hovedtyngden i rapporten ble lagt på blant annet metoder for etterforskning, herunder avhør.²⁸⁶ Rapporten inneholder beskrivelser, vurderinger og en del anbefalinger,²⁸⁷ og ble levert i 2002.²⁸⁸

4.10.1 Varetekt og isolasjon.

Norge har måttet tåle gjentakende kritikk fra FN og CPT for vår varetektspraksis, både når det gjelder omfang, varighet, og bruk av isolasjon.²⁸⁹ CPT har flere ganger besøkt Norge, første gang i 1993, senere i 1997, 1999 og 2005.²⁹⁰

²⁸³ Lydopptaksprosjektet (2003) s. 17-18

²⁸⁴ *ibid* s. 6

²⁸⁵ Riksadvokaten (2002) s. 11

²⁸⁶ *ibid* s. 5

²⁸⁷ *ibid*

²⁸⁸ *ibid*

²⁸⁹ CPT (1993, 1999, 2005)

²⁹⁰ <http://www.cpt.coe.int/en/states/nor.htm>

Under besøket i 1993, mottok CPT flere beskyldninger angående bruk av manipulerende teknikker under forhør, først og fremst trusler om forlenget varetektsfengsling og isolasjon, eller løfter om lemping av disse. At slike manipulasjonsteknikker ble benyttet, ble bekreftet overfor CPT av en høyt rangert politimann.²⁹¹

Tilsvarende funn ble gjort under komiteens besøk i 1997, og også denne gangen bekreftet av en høyt rangert politimann, som hevdet at dette ikke var i strid med strpl. § 92 som forbyr løfter og trusler under avhør.²⁹² Bruk av slike teknikker ble også bekreftet av flere politimenn i 1999.²⁹³

I 1999 ble det utarbeidet nye retningslinjer, som blant annet spesifiserte at varetekt og restriksjoner ikke måtte benyttes for å legge press på siktede.²⁹⁴ Retningslinjene ble avløst av rundskriv fra riksadvokaten i 2002 men spesifikasjonen om at varetekt og restriksjoner ikke må kreves eller forlenges for å legge press på den siktede til å forklare seg, eller på annen måte å hjelpe til med å oppklare saken, ble videreført.²⁹⁵ Til tross for regelendringene, mottok CPT også ved sitt besøk i 2005 klager om at politiet ila eller truet med å ilegge restriksjoner for å trekke fram bestemte utsagn fra siktede. CPT anbefalte derfor norske myndigheter å gi en streng påminnelse til politiet om at det er utillatelig å benytte varetekt og isolasjon som pressmiddel for å få siktede til å samarbeide.²⁹⁶ Dette ble gjort i 2006, da retningslinjene for varetekt igjen ble endret.²⁹⁷

²⁹¹ CPT (1993) § 13

²⁹² CPT (1997) § 34

²⁹³ CPT (1999) § 41

²⁹⁴ *ibid* § 42

²⁹⁵ Riksadvokaten (5/2002)

²⁹⁶ CPT (2005) § 54

²⁹⁷ Riksadvokaten (4/2006)

Til tross for kritikken fra CPT, har bruk av varetekt og isolasjon likevel økt kraftig de siste årene,²⁹⁸ noe som er uheldig da forskningen har vist at isolasjon over lang tid kan føre til psykosomatiske plager²⁹⁹ som øker faren for kapitulerende og internaliserende falske tilståelser.

Et eksempel på hvordan varetekt og isolasjon kan føre til at en uskyldig tilstår, er fra 16. september 2009, hvor en person tilstod fem mordbrannssaker og to skadeverkssaker etter brann etter å ha sittet 229 døgn i varetekt. Den siktede hadde hele tiden nektet for befatning med brannene i politiavhør, men han opplevde å bli ”så ferdig at det begynte å gå litt rundt i hodet på meg”.³⁰⁰ Utsikten til å få sone en lang dom var altså mer tiltalende enn fortsatt varetekt og isolasjon. Hvorvidt denne saken gjenspeiler en praksis hvor varetekt fortsatt benyttes som pressmiddel vites ikke, da jeg ikke har funnet noen nyere undersøkelser på dette området.

4.10.2 K.R.E.A.T.I.V.³⁰¹

Den norske undersøkelsen fra 1999³⁰² rettet fokus mot den manglende utdanningen i avhørsteknikk i Norge, og førte til at Oslo politidistrikt, i samarbeid med KRIPOS og riksadvokaten, utviklet utdanningsprogrammet K.R.E.A.T.I.V. et sekstrinnsprogram³⁰³

²⁹⁸ Sandvig (2010) s. 4-5

²⁹⁹ CPT (1997) § 23

³⁰⁰ Tangnes (2010)

³⁰¹ Politihøgskolen (2010) Navnet er et akronym for prinsippene det er bygget opp rundt; Kommunikasjon, Rettsikkerhet, Etikk og empati, Aktiv bevisstgjøring, Tillit gjennom åpenhet, Informasjon og Vitenskapelig forankring.

³⁰² Rachlew (1999) s. 1-82

³⁰³ De ulike trinns innhold tilsvare PEACE, og repeteres derfor ikke.

som er en videreutvikling av den britiske modellen P.E.A.C.E.³⁰⁴ Programmet er kvalitetssikret av anerkjente forskere i Europa,³⁰⁵ og består av:³⁰⁶

1. Planlegging
2. Kontaktetablering
3. Fri forklaring
4. Sondering
5. Avslutning
6. Evaluering

For å unngå at nye instruktører ble opplært av personer som selv nettopp hadde gjennomgått kurset, ble det i startfasen innhentet kompetanse fra utlandet. Instruktørkurset går over 6 uker, og dekker emner som pedagogikk, menneskerettigheter, etiske kommunikasjonskunnskaper, vitners hukommelse, kognitiv intervjueteknikk, intervjustrategi og falske tilståelser. Instruktørene oppmuntres til å improvisere og illustrere ved gjennomførelsen av kurset, men for å unngå nasjonale forskjeller, blir de utstyrt med en standardisert pakke som består av 22 korte Power Point presentasjoner. Disse blir hvert år evaluert av instruktørene, og oppdateres av forskere for alltid å være i tråd med utviklingen på området.³⁰⁷ Fra instruktørkurset startet i 2001,³⁰⁸ har det blitt utdannet mellom 80-100 instruktører her i Norge.³⁰⁹

Det ordinære KREATIV kurset er et videreutdanningsprogram ved Politihøyskolen, og er i likhet med PEACE et intensivt treningsprogram over 5 dager, hvor litteraturen må være lest

³⁰⁴ Fashing og Rachlew (2009) s. 42

³⁰⁵ Rachlew (2005) s. 57

³⁰⁶ Politihøyskolen (2010)

³⁰⁷ Fashing og Rachlew (2009) s. 43

³⁰⁸ l.c

³⁰⁹ Muntlig meddelelse fra Kjell Olav Moen ved Politihøyskolen.

på forhånd.³¹⁰ Undervisningen foregår i små grupper hvor fokus er satt på kommunikasjonsteknikker og aktiv bruk av øvelser som tas opp på video. På denne måten får man selv se hva ulike tilnæringsmetoder kan føre til, og man får en mulighet til å kunne evaluere sine egne ferdigheter.³¹¹ I 2009 hadde over 1.000 etterforskere, etterforskningsledere og medlemmer av påtalemyndigheten gjennomført kurset.³¹²

4.10.3 Lyd- og bildeopptak.

Strpl. § 230 (6) jf. påtaleinstruksen § 8-16 (1) åpner for bruk av ”mekaniske midler” for opptak av politiavhør, men med unntak for saker som gjelder seksuelle overgrep mot barn under 14 år, har slike opptak vært lite brukt hos oss.³¹³ Påtaleinstruksen omhandler kun lydopptak, men i lys av utviklingen, antar jeg at ”mekaniske midler” nå også omfatter videoopptak.

I dag produserer norske etterforskere sine rapporter underveis i avhøret. Disse inneholder mye informasjon om hva som kom frem under avhøret, men ikke spesielt mye om hvordan informasjonen kom frem. Lyd- eller videoopptak vil gi mulighet for en rekonstruksjon av det som skjedde under avhøret, og dermed øke dets troverdighet og pålitelighet.³¹⁴

Justisdepartementet besluttet i 1997 å iverksette et prøveprosjekt for lydopptak av politiforklaringer. Dette er gjort i andre land, og ble på dette tidspunktet ansett for å heve kvaliteten på bevisverdien av avhørene. Lydopptak ble i tillegg anbefalt av CPT etter deres første besøk i Norge i 1993, og aktualisert etter gjenopptakelse av saker som endte med

³¹⁰ Fashing og Rachlew (2009) s. 43

³¹¹ Myklebust (2002) s. 17

³¹² Fashing og Rachlew (2009) s. 43

³¹³ Riksadvokaten (2002) s. 109

³¹⁴ Lydopptaksprosjektet (2003) s. 5

frifinnelse.³¹⁵ I flere av disse sakene, ble det lagt ned betydelige ressurser på å rekonstruere hvordan avhørene var gjennomført, noe som kunne vært unngått dersom opptak hadde foreligget.³¹⁶

Erfaringene fra prosjektet var positive. De eneste ulempene som ble rapportert, knyttet seg til tidsforbruket ved etterfølgende protokollering.³¹⁷ Etterforskerne følte at de fikk fanget opp flere detaljer under avhøret når de kunne konsentrere seg om aktiv lytting, fremfor rapportskrivning underveis. Etterforskerne opplevde også et behov for å forberede avhøret bedre, og på denne måten fremstå som mer profesjonelle. Det ble også fremhevet at muligheten for å se eller høre sin egen atferd under avhøret var lærerikt.³¹⁸

Av 577 gjennomførte avhør, hvor 69 % var av mistenkte eller siktede, ble det ikke innrapportert ett eneste tilfelle hvor vitner eller siktede senere gikk fra sin forklaring når den var tatt opp på lyd eller video.³¹⁹ Etter min mening må dette tolkes slik at opptakene både eliminerer bruk av manipulasjon og press, og mistenktes mulighet til å påstå at slike metoder har blitt benyttet.

I 2007, utferdiget riksadvokaten foreløpige retningslinjer for opptak av politiforklaringer, som fastsatte at lyd- eller videoopptak skulle foretas når det ble ansett som hensiktsmessig.³²⁰ Disse retningslinjene ble vurdert i 2009, og det ble konstatert at

³¹⁵ Lydopptaksprosjektet (2003) s. 2

³¹⁶ *ibid* s. 9-10

³¹⁷ *ibid* s. 34

³¹⁸ *ibid*

³¹⁹ *ibid* s. 3

³²⁰ Riksadvokaten (2007)

erfaringene med lyd- og bildeopptak var positive. Flere betydelige fordeler ble fremhevet, og riksadvokaten kom frem til at det nå burde gis pålegg om økt bruk av opptak.³²¹

De nye retningslinjene fra 2009, fastsatte at lyd- og bildeopptak så vidt mulig skal gjøres dersom den som avhøres er en spesielt sårbar person. Videre skal det i alminnelighet gjøres lyd- og/eller bildeopptak av forklaringer i nærmere bestemte sakstyper. Retningslinjene er minimumsregler, og hensiktsmessigheten av opptak i andre tilfeller skal fortsatt vurderes fortløpende.³²²

4.10.4 Utskrift.

Strpl. § 230 (5) bestemmer at politiforklaringer skal skrives ned. Dette har tradisjonelt blitt gjort ved at avhøreren protokollerer underveis i avhøret. Lydopptaksprosjektet evaluerte muligheten for å skrive rapportene i etterkant av avhøret, og en slik utsettelse viste seg å både styrke kommunikasjonen og avhørers mulighet til å fokusere på selve informasjonsinnhenting. Lengden på avhøret ble redusert med over 50 %, og lange avhør over 10 timer ble eliminert. Politiets tidsforbruk økte imidlertid tilsvarende ved en slik ordning,³²³ men kvalitetshevingen ved opptak av avhørene ble ansett for å oppveie disse ulempene.³²⁴

Riksadvokatens retningslinjer fastslår at det som hovedregel fremdeles skal lages et sammendrag av det forklarte etter at avhøret er avsluttet, dersom det ikke foretas protokollering i løpet av avhøret. Dette bør settes opp av den som har gjennomført avhøret, eller av en som har vært til stede. Dialogutskrift,³²⁵ eller utskrift av avhør som er tatt opp

³²¹ Riksadvokaten (2009)

³²² *ibid*

³²³ Lydopptaksprosjektet (2003) s. 4

³²⁴ *ibid* s. 70

³²⁵ Utskrift av avhøret ord for ord.

ved diktat, kan for øvrig med fordel gjøres av kontorpersonele.³²⁶ Etter modell fra Storbritannia, har både Oslo og Østfold politidistrikt gjennomført prøveprosjekter hvor utskriftene ble skrevet av sivile, men til tross for at dette ble oppfattet som en god ordning, ble stillingshjemmelen i Østfold lagt ned, og Oslo fant ikke ressurser til å opprettholde den.³²⁷

Erfaringene i Storbritannia er imidlertid positive, både når det gjelder tidsforbruk og innhold i rapportene. Lydopptaksprosjektets styringsgruppe anbefaler derfor at denne ordningen også utprøves i Norge,³²⁸ men dette er foreløpig ikke gjort.

4.11 Konklusjon.

Falske tilståelser er i følge TIPs analyser en tredje viktig årsak til justismord.

Hollekimsaken, Moensakene og Karmøysaken er tre eksempler som viser at denne feilen også oppstår i norske justismordsaker.

Falske tilståelser har blitt inndelt i tre grupper; frivillige, kapitulerende og internaliserende. Frivillige falske tilståelser fremkommer spontant, mens kapitulerende og internaliserende falske tilståelser fremkommer som en direkte følge av press og manipulasjon i avhørssituasjonen. Forskningen har også vist at det er enkelte typer mennesker som er spesielt sårbare for en slik påvirkning.

Ved inngangen til år 2000, ble søkelyset rettet mot politiets manglende opplæring i avhørsteknikk og de psykologiske prosessene som inntreffer i en avhørssituasjon. Fokus har blitt rettet mot manipulative teknikker og farene dette utgjør i forhold til falske tilståelser.

³²⁶ Riksadvokaten (2009)

³²⁷ Lydopptaksprosjektet (2003) s. 56

³²⁸ *ibid* s. 6

Dette har ført til at politiet på eget initiativ har utviklet et nytt opplæringskurs i avhørsteknikk, noe jeg mener er prisverdig.

5 Avslutning

De siste årene har flere alvorlige justismord blitt oppklart i Norge. Mange uskyldige mennesker har fått sitt navn renvasket, i noen tilfeller dessverre alt for sent. Bildene fra rettssaken hvor Fritz Moen ble frikjent for et drap han ikke hadde begått, sitter nok fremdeles klart på netthinnen hos mange av oss. Dessverre levde ikke Moen lenge nok til å oppleve å bli frikjent for det andre drapet han var dømt for. Torgersen er derimot fremdeles i live, og jeg håper at denne saken nå blir gjenopptatt slik at han får mulighet til å renske sitt navn før det er for sent.

Feilaktige dommer skaper etter min mening bare ofre. Den uskyldige får sitt liv ødelagt, fornærmede som har utviklet falske minner kan oppleve en følelse av ikke å bli trodd, og etterlatte får aldri noen avslutning dersom den riktige gjerningspersonen ikke blir funnet.

Justismord skjer med jevne mellomrom, og dersom man skal gjøre noe for å forbedre systemet, må man finne de metodene som reduserer muligheten for å dømme feil person. Omfattende internasjonal forskning har de siste 30 årene identifisert flere forhold som kan styrke rettssikkerheten og flere land, herunder Norge, er i ferd med å endre sine regler og videreutvikle sine metoder i lys av denne. Det vil nok alltid finnes en risiko for justismord, men jeg håper likevel at disse endringene kan føre til økt rettssikkerhet i Norge.

6 Litteraturliste

- "Tier" <http://www.gloucestershire.police.uk/sei/s/931/f87.pdf> [Sisert 25.02.10]
- Bell, Rachael. *Coerced False Confessions During Police Interrogations*.
http://www.trutv.com/library/crime/notorious_murders/not_guilty/coerced_confessions/3.html [Sisert 10.03.10]
- Bioteknologinemda *DNA-analyser for identifikasjon*. 2006, s. 1-4
http://bioteknologinemda.no/publikasjoner/temaark/Temaark%20DNA_analyser.pdf [Nedlastet 11.04.10]
- Brandtzæg, Per. *Rettsmedisinsk sakkyndighet i Torgersen-saken. En drapssak som illustrerer hvordan rettsmedisinsk sakkyndighet har villedet domstolene i 50 år. I: Rettsmedisinsk sakkyndighet i fortid, nåtid og fremtid. Mot et paradigmeskifte ved vurdering av rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker*. Redigert av Brandtzæg, Per og Eskeland, Ståle. Oslo, J. W. Cappelens forlag a.s. (2007) s. 66-88
- Brennpunkt *Torgersensaken del 2*. NRK høsten (2004) <http://www1.nrk.no/nett-tv/klipp/48410> [Sett 06.04.10]
- Bye, Ragnar *Torgersen-saken. Uttalelse om de sakkyndiges rapporter av 1957 og 1958 vedrørende avføringsbeviset*. Oslo (2004)
<http://www.torgersensaken.no/rb140504.htm> [Sisert 06.04.10]
- Conti, Richard p. *The Psychology of False Confessions*. I: *The Journal of Credibility Assessment and Witness Psychology* Vol. 2/1999 No. 1 s. 14-36
<http://truth.boisestate.edu/jcaawp/9901/9901.pdf> [Nedlastet 10.02.10]
- CPT. *12th General Report on the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 2001*. Strasbourg, 3 September 2002.
<http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-12.htm> [Nedlastet 11.03.10]
- CPT. *2nd General Report on the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 1991*. 13 April 1992.
<http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-02.htm> [Nedlastet 11.03.10]

- CPT. *Preliminary observations made by the delegation of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) which visited Norway from 3 to 10 October 2005*. Strasbourg, 16 December 2005 s. 1-8 <http://www.cpt.coe.int/en/states/nor.htm> [Nedlastet 11.03.10]
- CPT. *Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 17 to 21 March 1997*. Strasbourg 5 September 1997 s. 1-21 www.cpt.coe.int/documents/nor/1997-11-inf-eng.pdf [Nedlastet 08.03.10]
- CPT. *Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 27 June to 6 July 1993*. Strasbourg 24 April 1996. <http://www.cpt.coe.int/en/states/nor.htm> [Nedlastet 11.03.10]
- CPT. *Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 17 to 21 March 1997*. Strasbourg, 5 September 1997. <http://www.cpt.coe.int/en/states/nor.htm> [Nedlastet 11.03.10]
- CPT. *Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 13 to 23 September 1999*. Strasbourg, 9 October 2000 <http://www.cpt.coe.int/en/states/nor.htm> [Nedlastet 11.03.10]
- Den norske legeforening. *Strafferett/straffeprosess for rettsmedisinske sakkyndige (B-kurs)*. http://www.nkw.no/id/143?kurskatalog_side=kurs_detaljer&Kurs_ID=L-25031 [Sitert 11.04.10]
- Den rettsmedisinske kommisjon. *Rettsmedisinske uttalelser – innsendelsesplikten og behandling av hastesaker*. Oslo, (2009) <http://www.justissekretariatene.no/upload/DRK/Aktuelle%20tema/Aktuelle%20tema%20-%20Innsendelsesplikten%20og%20behandling%20av%20hastesaker.pdf> [Sitert 09.04.10]

- Eskeland, Ståle. *Bevisene i Karmøy-saken*. I: *Nytt i strafferetten* 1/1998 s. 23-35
- Eskeland, Ståle. *Bevisene i Torgersen-saken*. Oslo, 2005
http://www.torgersensaken.no/?page_id=13 [Nedlastet 08.04.10]
- Eskeland, Ståle. *Bevisvurdering og justismord*. I: *Justismord og rettssikkerhet*. Redigert av Bratholm, Anders og Eskeland, Ståle. Oslo, Universitetsforlaget AS, 2008 s. 173-192
- Eskeland, Ståle. *Torgersen-saken: Avføringsbeviset 1957-2004*. Dokumentsamling, Oslo (2004) s. 1-192
- Eskeland, Trond. *Sakkyndige og justismord*. I: *Justismord og rettssikkerhet*. Redigert av Bratholm, Anders og Eskeland, Ståle. Oslo, Universitetsforlaget AS, 2008 s. 148-172
- Fahsing, I. A. og Rachlew, A. *Investigative Interviewing in the Nordic Region*. I: *International Developments in Investigative Interviewing*. Redigert av Milne, B og Savage, S. Willan Publishing, Devon. 2009
[Tilsendt på mail fra Politihøyskolen 11.04.10]
- FOR-1985-06-28-1679 Forskrift om ordningen av påtalemyndigheten (Påtaleinstruksen), endret med: [FOR-2009-12-18-1642](http://lovdata.no/for/sf/jd/xd-19850628-1679.html) fra 2010-01-01
<http://lovdata.no/for/sf/jd/xd-19850628-1679.html> [Nedlastet 11.03.10]
- Frey, Elisabeth *Får mer ut av intervjuene*. I: *Journalisten* 03.11.06
[Nedlastet fra Atekst 17.02.10]
- Geninfo <http://www.geninfo.no/www/undervisning/DNA-profil.htm>
[Sitert 16.04.10]
- Giannelli, Paul C. *Bite Mark Analysis*. *Criminal Law Bulletin*, Vol. 43, 2007 ([Case Legal Studies Research Paper No. 08-06](#))
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1086763 [Sitert 08.04.10]
- Gjerde, Robert. *Politiet tar opp alle avhør på video*. I: *Aftenposten morgen* 13.10.02 [Sitert fra atekst 17.02.10]

- Granli, Lene. *Utdanner ikke rettsmedisinere*. NRK Hordaland 06.04.10
<http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/hordaland/1.7067638> [Nedlastet 08.04.10]
- Graver, Hans Petter. *Bevisbedømmelse uvitenskapelig magesfølelse eller rasjonell helhetsvurdering?* I: Tidsskrift for Rettsvitenskap nr. 2/2009 s. 191-233
www.idunn.no [Sitert 15.04.10]
- Gudjonsson, Gisli. *Drap i Norge: Falsk tro som ledet til falsk tilståelse*. I: Tidsskrift for Strafferett nr. 03/2004 s. 287-315 www.idunn.no [Sitert 28.02.10]
- Høyland, Jon. *Hva styrer dommerens valg? Irrelevante og ubevisste faktorerets betydning for domstolsavgjørelser*. I: Lov og rett nr. 1/2003 s. 21-40 www.idunn.no [Nedlastet 24.02.10]
- Jakobsen, Hanne. *Åpenhet kan hindre politifeil*. I: Forskning.no 29.01.10
<http://www.forskning.no/artikler/2010/januar/241019> [Nedlastet 17.02.10]
- Johnsen, Jon T. *Feilkilder ved ekspertbevis. Hvordan kan de påvirke utfallet av straffesaker?* I: Rettsmedisinsk sakkyndighet i fortid, nåtid og fremtid. Mot et paradigmeskifte ved vurdering av rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker. Redigert av Brandtzæg, Per og Eskeland, Ståle. Oslo, J. W. Cappelens forlag a.s. (2007) s. 16-27
- Justisdepartementets rapport (2003) *Lydopptaksprosjektet (1998-2003). Prøveprosjekt for bruk av lydopptak av politiavhør – styringsgruppens anbefalinger*.
<http://www.regjeringen.no/upload/kilde/jd/prm/2003/0070/ddd/pdfv/188187-lydbandopptak.pdf> [Nedlastet 25.02.10]
- Kassir, Saul M. *False Confessions. Causes, Consequences, and Implications for Reform*. John Jay College of Criminal Justice. I: Current Directions in Psychological Science, Vol. 17 nr. 4, 2008 s. 249-253
[http://www.williams.edu/Psychology/Faculty/Kassin/files/Kassin%20\(2008\)%20-%20APS%20CD.pdf](http://www.williams.edu/Psychology/Faculty/Kassin/files/Kassin%20(2008)%20-%20APS%20CD.pdf) [Nedlastet 16.02.10]

- Kirkebøen, Stein Erik. *Det farlige spillet*. I: Aftenposten (nettutgave)
<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article3349917.ece> [Sitert 04.03.10]
- Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker *Avgjørelse i Sak. nr. 2004-00071*.
Oslo 08.12.06
http://www.gjenopptakelse.no/fileadmin/download/Avgj_20061208_I.pdf
[Nedlastet 17.03.10]
- Kringstad, Hans *17 frikjent flere år etter incest*. I: VG helg 15.07.06 s.8-12
[Nedlastet fra Atekst 25.03.10]
- Lange-Nielsen, Trygve. *Saker om seksuelt misbruk av mindreårige*. I: Justismord og rettssikkerhet. Redigert av Bratholm, Anders og Eskeland, Ståle. Oslo, Universitetsforlaget AS, 2008 s. 95-147
- Laukøy, Eva. *Bjugnsaken i nytt lys*. NRK 05.05.04
http://nrk.no/programmer/tv/schrodingers_katt/1.1852150 [Sitert 08.04.10]
- Lier, Leif A. *Norske politiavhør*. (Under overskriften *Fra leserne*). I: Tidsskrift for Strafferett nr. 01/2004 s. 75-107 www.idunn.no [Sitert 28.02.10]
- Lov om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven) 22. mai 1981 Nr. 25
- Magnussen, Svein og Overskeid, Geir *Påliteligheten av øyenvitneforklaringer*. I: Lov og Rett (1998) s. 387-419
- Magnussen, Svein og Stridbeck, Ulf (*Ytring*) *Rettsikkerheten i Norge: Det må satses på vitnepsykologisk forskning*. I: Tidsskrift for strafferett nr. 3/2007 s. 260-263
- Magnussen, Svein og Stridbeck, Ulf. *Vurdering av troverdighet: Hva sier forskningen?* I: Tidsskrift for Strafferett nr. 2/2001 s. 81-97 www.idunn.no
[Nedlastet 24.02.10]
- Magnussen, Svein *Vitnepsykologi. Pålitelighet og troverdighet i dagligliv og rettssal*. Abstrakt forlag as, 2004.

- Memon, Amina og Gabbert, Fiona *Research Article. Unraveling the effects of sequential presentation in culprit-present lineups*. University of Aberdeen, UK, 2003 <http://www3.interscience.wiley.com/journal/104557763/abstract>
[Sisert 16.03.10]
- Myklebust, Trond. *Avhøret – samtale satt i system*. I: Politforum nr. 3/2002 s. 16-17 <http://www.phs.no/bibliotek/phsbibl/prosjekt/artikler/fulltekst/avhoret.pdf>
[Sisert 14.04.10]
- Norsk Rettsmedisinsk Forening *Etablering av sertifiseringsordning for rettsmedisinere i Norge* http://www.medisinstudent.no/asset/46553/1/46553_1.pdf
[Nedlastet 06.04.10]
- Norsk Rettsmedisinsk Forening *Retningslinjer for sertifisering av rettsmedisinere* http://www.medisinstudent.no/asset/46553/1/46553_1.pdf
[Nedlastet 06.04.10]
- NOU 1996:15 Liland-saken
<http://www.regjeringen.no/Rpub/NOU/19961996/015/PDFA/NOU19961996001500DDDPDFA.pdf> [Nedlastet 08.04.10]
- NOU 2001:12 Rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker
<http://www.regjeringen.no/Rpub/NOU/20012001/012/PDFA/NOU20012001001200DDDPDFA.pdf> [Nedlastet 01.03.10]
- NOU 2007:7 Fritz Moen og norsk strafferettspleie
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/nouer/2007/nou-2007-07.html?id=473769>
[Nedlastet 19.09.09]
- Overskeid, Geir. *Tenke seg til*. I: A-magasinet, Aftenposten 28.10.05 s. 56
[Nedlastet fra Atekst 24.03.10]
- Politihøgskolen. *Avhørets faser. K.R.E.A.T.I.V. Etter Peace-modellen*.
E-post 11.04.10
- Rachlew, Asbjørn *An evaluation of Norwegian police officers perception of investigative interviewing; Implications for training*. M. Sc. Investigative psychology, The University of Liverpool 1999

- Rachlew, Asbjørn *Norske politiavhør i et internasjonalt perspektiv*. I: Tidsskrift for strafferett nr.4/2003 s. 402-440 <http://www.idunn.no> [Nedlastet 16.02.10]
- Rachlew, Asbjørn *Når politiavhør manipulerer*. I: Aftenposten. 31.08.06 (nettutgave). <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/article1440132.ece> [Nedlastet 17.02.10]
- Rachlew, Asbjørn *Politiavhør og tortur* I: VG 27.05.05 [Nedlastet fra Atekst 17.02.10]
- Rachlew, Asbjørn, Rachlew, Cecilie og Magnussen, Svein *Eyewitness identification following a staged event*. I: Justisfeil ved politiets etterforskning – noen eksempler og forskningsbaserte tiltak. Oslo, UiO, 2009 (artikkel 2) s. 1-13
- Rachlew, Cecilie og Rachlew, Asbjørn *”Ja, han ligner – tror jeg.” – Om utpeking av gjerningsmenn*. I: Justisfeil ved politiets etterforskning – noen eksempler og forskningsbaserte tiltak. Oslo, UiO, 2009 (artikkel 1) s. 153-189
- Rachlew, Cecilie *Vitnekonfrontasjon: Valg av identifikasjonsmetode og vitners pålitelighet*. Oslo, UiO, 2007
<http://www.duo.uio.no/publ/psykologi/2007/57510/hovedoppgaven.pdf>
[Nedlastet 03.01.10]
- Reid, John E. *Interviewing & interrogation*.
http://reid.com/training_programs/interview_overview.html [Sisert 13.04.10]
- Riksadvokatembetet. *Lyd- og bildeopptak av politiforklaringer*. (2009-10-16)
<http://www.riksadvokaten.no/ra/ra.php?artikkelid=258> [Nedlastet 25.02.10]
- Riksadvokatembetet. *Retningslinjer for opptak av politiforklaringer*. (2007-04-30)
<http://www.riksadvokaten.no/ra/ra.php?artikkelid=136> [Nedlastet 14.03.10]
- Riksadvokatens publikasjoner nr. 2 (2002) *Etterforskning av drapssaker med ukjent gjerningsmann* (vedlegg 2/2004-4 og 2/2004-5)
<http://www.riksadvokaten.no/ra/ra.php?artikkelid=97> [Nedlastet 07.03.10]
- Rognum, Torleiv Ole *DNA-register: til ulike formål?* I: Rapport fra Bioteknologinemda 13.06.05 s. 5-8

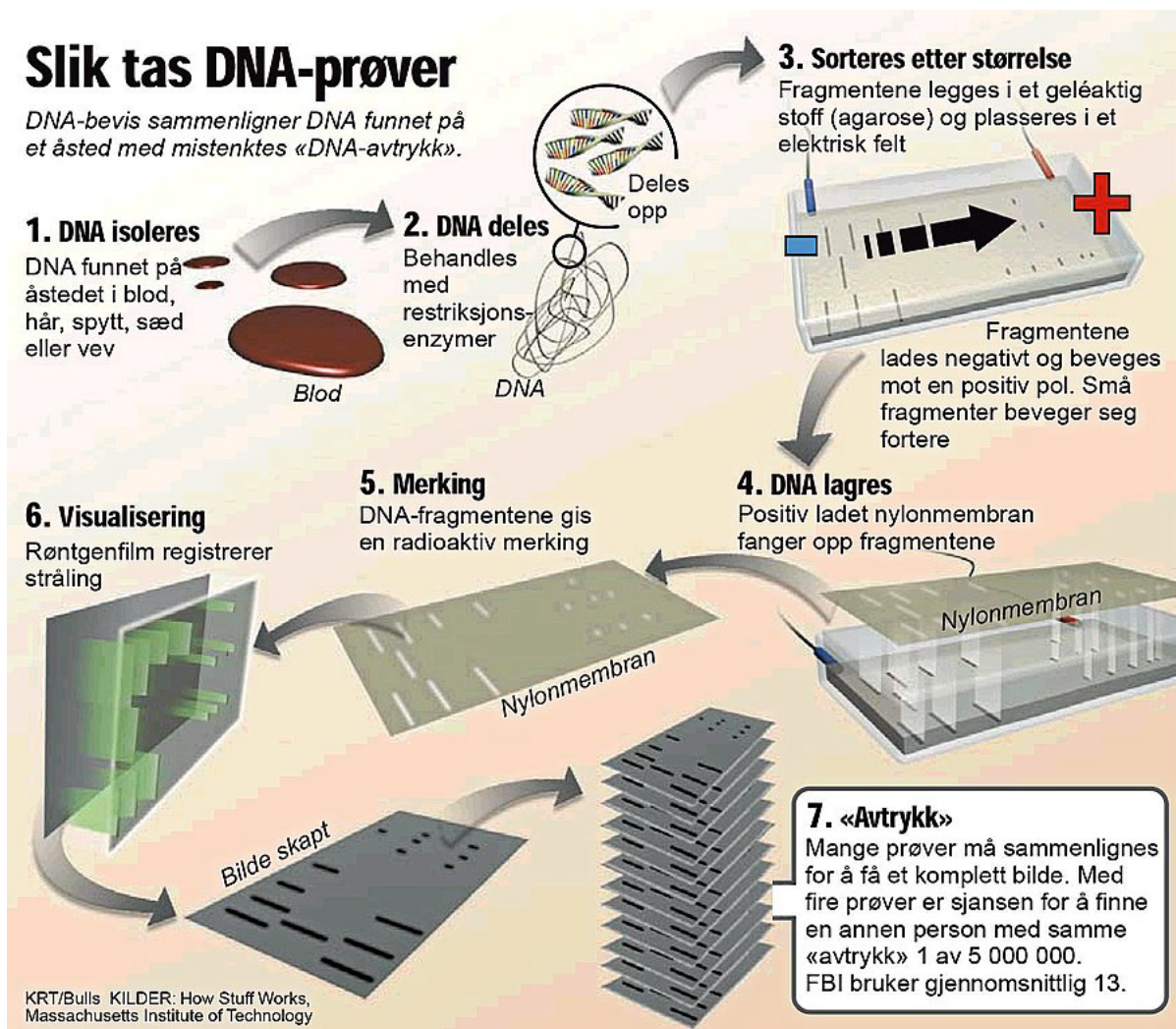
http://www.bioteknologinemnda.no/publikasjoner/DNA-registrering_2005_11_14_web.pdf [Sisert 20.04.10]

- Rognum, Torleiv Ole. *Kvalitetsheving av rettsmedisinsk sakkyndighetsvirksomhet – hvordan?* I: Rettsmedisinsk sakkyndighet i fortid, nåtid og fremtid. Mot et paradigmeskifte ved vurdering av rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker. Redigert av Brandtzæg, Per og Eskeland, Ståle. Oslo, J. W. Cappelens forlag a.s. (2007) s. 115-117
- Rosenqvist, Randi. *Den rettsmedisinske kommisjon som kontrollinstans i straffesaker.* I: Rettsmedisinsk sakkyndighet i fortid, nåtid og fremtid. Mot et paradigmeskifte ved vurdering av rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker. Redigert av Brandtzæg, Per og Eskeland, Ståle. Oslo, J. W. Cappelens forlag a.s. (2007) s. 107-111
- Rundskriv fra riksadvokaten nr. 4 (1933) *Konfrontasjon*, med vedlegg fra Kriminalpolitisenralen [E-post fra riksadvokaten 19.01.10]
- Rundskriv fra riksadvokaten nr. 4 (2006) *Varetekt*
<http://www.riksadvokaten.no/ra/ra.php?artikkelid=107> [Nedlastet 11.03.10]
- Rundskriv fra riksadvokaten nr. 5 (2002) *Varetekt*
<http://www.riksadvokaten.no/ra/ra.php?artikkelid=161> [Nedlastet 07.03.10]
- Rygh, Monica *Avhør og metodeutvikling – erfaringer fra engelsk avhørskurs.* I: Politiform nr. 2/2008 s. 40-41
<http://www.phs.no/bibliotek/phsbibl/prosjekt/artikler/fulltekst/avhor10.pdf>
[Nedlastet 25.02.10]
- Saks, Michael J. og Koehler, Jonathan J *The Coming Paradigm Shift in Forensic Identification Science* I: Science (2005) vol. 309 s. 892-895
- Sandberg, Tore *Overgrepet. Justismordene på Fritz Moen.* Oslo, Damm & Søn AS, 2007
- Sandvig, Jenny *Norge kritiseres, men bruker mer varetekt. Kritikken fra FN og Europarådets torturkomité virker ikke.* I: Aftenposten 27.02.10 s. 4-5

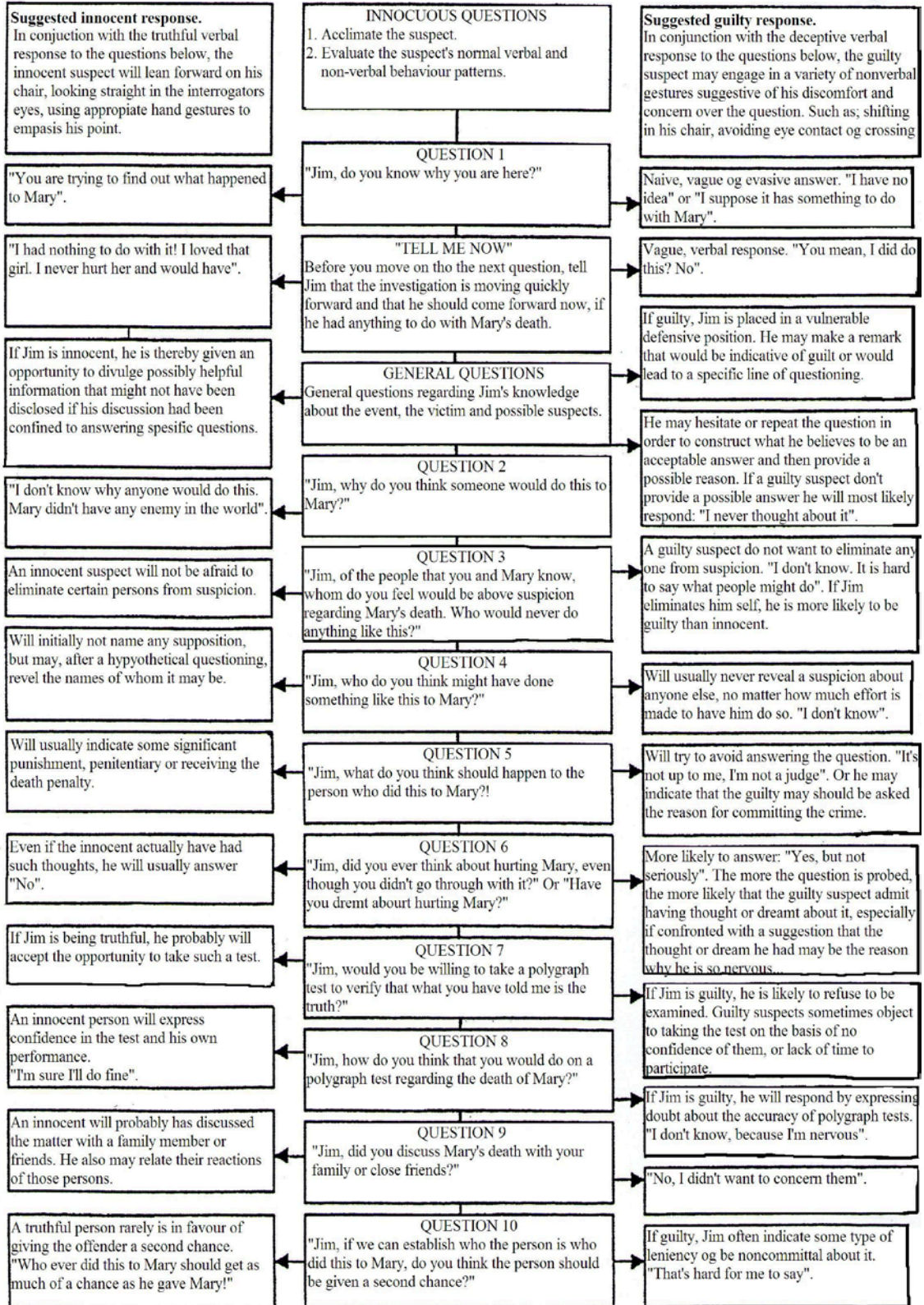
- Scheck, Barry, Neufeld, Peter og Dwyer, Peter. *Actual innocence. When justice goes wrong and how to make it right*. USA, New American Library (2003)
- Sherrer, Hans. *Twice Wrongly Convicted of Murder – Ray Krone Is Set Free After 10 Years*. I: Justice Denied Magazine, Vol. 2, Issue 9
http://forejustice.org/wc/ray_krone_JD_vol2_i9.htm [Sisert 08.04.10]
- Statens sivilrettsforvaltning (DRK) <http://www.sivilrett.no/nb/Innhold/DRK/>
- *Store ettbinds leksikon* 2. opplag, Oslo, Kunnskapsforlaget, H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard) A/S og A/S Gyldendal Norsk Forlag, 1994
- Stridbeck, Ulf og Mestad, Ingvild *Det troverdige vitnet – den uskyldiges verste fiende*. I: Juristkontakt 5:2009 s. 58-60
http://www.juristkontakt.no/Global/Juristkontakt/pdf_arkiv/Juristkontakt%205%20-%202009.pdf [Nedlastet 01.02.10]
- Tangnes, Jørgen *Frikjent av riksadvokaten*. I: Dagbladet 03.04.10 s. 4
- The Innocence Project <http://www.innocenceproject.org> [Sist sitert 19.04.10]
- Turtle, Lindsay og Wells *Best Practice Recommendations for Eyewitness Evidence Procedures: New Ideas for the Oldest Way to Solve a Case*. I: The Canadian journal of police & security services vol. 1 issue 1. march 2003 s. 5-18
http://www.psychology.iastate.edu/~glwells/Best_Practice_Recommendations_for%20Eyewitness.pdf [Sisert 03.02.10]
- Wells, Gary L. *Does the Sequential Lineup Reduce Accurate Identifications in Addition to Reducing Mistaken Identifications? Yes, but...* Iowa State University
<http://www.psychology.iastate.edu/~glwells/SequentialNotesonlossofhits.htm>
[Nedlastet 05.02.10]
- Wikicrimeline *PEACE Interviews*
http://wikicrimeline.co.uk/index.php?title=PEACE_Interviews#P_-_Preparation_.26_Planning [Sisert 15.03.10]
- Wikipedia. Den frie encyclopedi www.wikipedia.no

7 Vedlegg

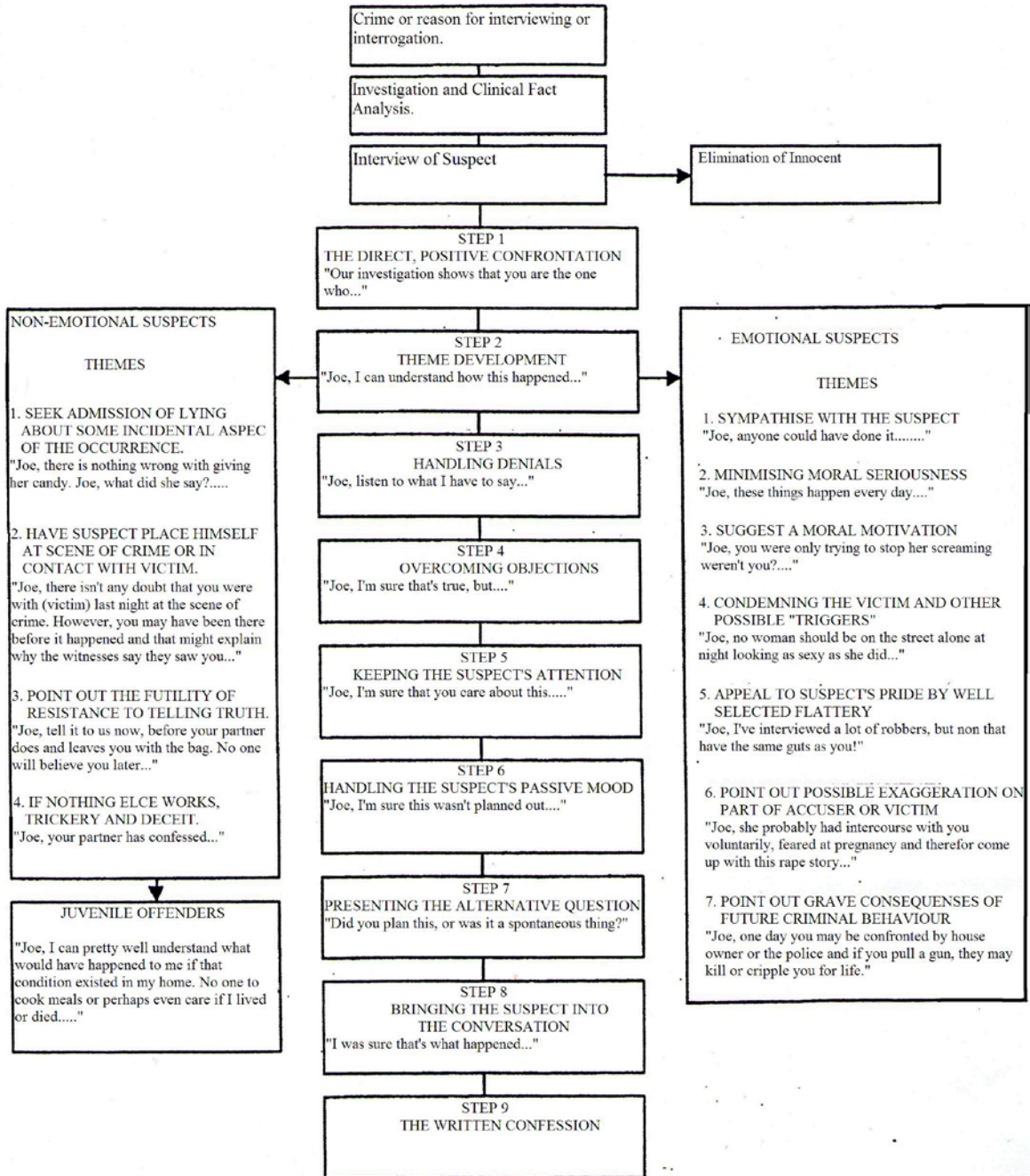
Vedlegg 1.



INBAU, REID & BUCKLEY'S
BEHAVIOURAL ANALYSIS INTERVIEW



INBAU, REID & BUCKLEY'S NINE STEPS TO EFFECTIVE INTERROGATION



FICHER , GEISELMAN ET AL. COGNITIVE INTERVIEW TECHNIQUE

